ԱԶԳ
AZG
armenian newspaper

հասցեն՝ Երեւան 375010
Հանրապետության 47
հեռախոս 58-1841
ֆաքս՝ (852) 56-2941
տելեքս՝ 243267 SULA SU

Մայիս 18. 1991, շաբաթ եռօրեայ թերթ. Ա տարի. թիւ 27 գինը 30 կ.

խմբագրական

Գործել արագ եւ ազդու

Թւում է՝ անելանելի վիճակ է արդէն:

Միաժամայ հերոսական մարտումներից յետոյ ընկած Գետաշէնին ու Մարտունաշէնին յաջորդում են միւսները՝ Շահումեանի, Հադրութի, Մարտունու, Ասկերանի գիւղերը, սեղմւում է օղակն ամբողջ Արցախի եւ նրա միջնաբերդ Ստեփանակերտի շուրջը: Մեր դիմաց ազերի ելուզակները չեն միայն, այլեւ խորհրդային ռազմական, քաղաքական, քարոզչական ամբողջ մեքենան, որի դիմաց չենք կարողանում մեր արժանապատուութիւնն անգամ պաշտպանել:

Կրեմլը մեզ հետ կատուի իր խաղն է խաղում դարձեալ: Միայն թէ այս անգամ կատուն հիւանդ է, գուցէեւ մահամերձ, հետեւաբար՝ շատ աւելի վտանգաւոր:

Թւում է՝ անել է նաեւ հայոց խորհրդարանում եւ... նրա շուրջը: Ոմանք շարունակում են իրար մեղադրել, ուրիշներն արդէն յոյսեր են փայփայում խափանարար իրենց աշխատանքի պտուղները քաղելու, ոմանք կապիտուլյացիա են յանձնարարում, ուրիշներ՝ ընդհանուր զօրահաւաք (երեւի նեղացնելով կռուելու համար), իսկ ոմանք էլ... երկուսը միասին:

Մանր է կացութիւնը մեր նորաստեղծ հանրապետութեան ղեկավարութեան համար: Ոմանք զգում են, որ կատարուած սխալ հաշուարկների հատուցման ժամն է հասել, ուրիշներ պատրաստւում են Գորբաչովի առաջ մեղայի գալու, մինչ ուրիշներ մտածում են արդէն նաւից դուրս փախչելու մասին: Միայն քչեր, շատ քչեր, պատրաստ են իրենց պատասխանատուութիւնը ստանձնելու մինչեւ վերջ:

Սահղծուել է մի կացութիւն՝ որտեղ հնարաւոր զիջումներն անգամ անիմաստ են թւում այլեւս, քանի որ դրանք առայժմ չունեն գնորդ եւ գուցէ չունենան վերջ...

Սակայն քաղաքական մտքի համար անելանելի վիճակներ չկան, պայմանաւ որ այն գործի արագ, շրջահայեաց եւ ազդու: Մանաւանդ՝ չմնայ մինակ եւ առանց համաժողովրդական նեցուկի:

Եւ այդ նպքը մենք տեսնում ենք մի ազգային երաշխաւոր-միջնորդի դրանման մէջ, որ պատրաստ լինի մեզ եւ Կրեմլին առաջնորդելու բանակցութեան սեղան, վարկաւորելու եւ երաշխաւորելու մեր հնարաւոր զիջումները:

Դա կարող է լինել Ռուսաստանը: □

ԼՂԻՄ-ի դատախազությունը միջամտեց իրադարձություններին

Ինչպես հայտնում է «ԻՖ»-ի թղթակիցը Ստեփանակերտից, վկայակոչելով ԼՂԻՄ-ի ՆԳ վարչության աղբյուրները, հինգշաբթի, մայիսի 16-ին, առաջին անգամ հատուկ դրության շրջանի պարետության զորքերը միջամտեցին իրադարձություններին՝ կապված Լեռնային Ղարաբաղում անձնագրային ռեժիմի ստուգման գործողությունների անցկացման հետ, որն իրականացնում է ադրբեջանական ՕՄՈՆ-ը խորհրդային բանակի ստորաբաժանումների աջակցությամբ: Մինչեւ վերջին ժամանակները նրանք չէին միջամտում իրադարձություններին: Սակայն մայիսի 16-ին Քարինտակ գյուղում տեղի ունեցած ընդհարումներից հետո շրջանի պարետ գնդապետ Ժուկովը այնտեղ ուղարկեց իր ենթակայության տակ գտնվող ստորաբաժանումները: Դա տեղի ունեցավ այն բանից հետո, երբ նրան դիմեցին մի խումբ վրդովված գյուղացիներ, որոնք փախել էին ազերի օմոնականների բռնությունից:

Ստեփանակերտում ներքին զորքերի մայոր Պիկինինը՝ Ասկերանի շրջանի պարետի տեղակալը, անսովոր հայտարարություն արեց մի խումբ լրագրողների: Նա ասաց. «Ես ուզում եմ, որ բոլոր ալիքներով տարածեն իմ այս հայտարարությունը. ես դատապարտում եմ այն վայրագությունները, որոնք արվում են Լեռնային Ղարաբաղում անձնագրային ռեժիմի ստուգման քողի տակ: Ես կարծում եմ, որ այն, ինչ այստեղ կատարվում է, հնարավոր էր անել քաղաքակիրթ ձեւով: Անկասկած անհրաժեշտ է գրոհայիններին զինաթափել, բայց պետք չէ այրել հիվանդանոցները, կոտրել խաղաղ բնակիչների դռներն ու ծաղրուծանակի ենթարկել մարդկանց»:

Ինչպես պարզ է դառնում մայոր Պիկինինի հայտարարությունից, պատասխանատվությունը տեղի ունեցածի համար ընկնում է երկրի ղեկավարության վրա, որը ըստ նրա, *«կամ մոլորության մեջ է, կամ էլ գիտակցաբար փորձում է դուրս քշել հայերին Լեռնային Ղարաբաղից»:* □

13 հանրապետությունները համաձայնվել են հակաճգնաժամային ծրագրին

Ըստ խորհրդային կառավարության հայտարարության, խորհրդային 15 հանրապետություններից 13-ը իրենց համաձայնությունն են հայտնել արտակարգ այն ծրագրի մանրամասնություններին, որը մայիսի 14-16-ին քննարկվում էին Մոսկվայում եւ, որը հայտնի է հակաճգնաժամային ծրագիր անունով:

Իր ընդհանուր գծերի մեջ այդ ծրագիրը նախատեսում է բյուջետային կրճատումներ, գործադուլների նկատմամբ արգելքներ եւ նոր հավաստիքներ օտարերկրյա ներդրումների քաջալերման համար:

Ինչպես արդեն հաղորդել էինք, միայն երկու հանրապետություններ՝ Վրաստանն ու Էստոնիան չէին մասնակցում քննարկումներին: Լիտվան մասնակցում էր իբրեւ դիտորդ:

Ծրագրի մանրամասնությունները մամուլում կհրապարակվեն առաջիկա շաբաթ: Մինչ այդ, հայտնենք, որ ծրագիրը շատ խիստ արգելքներ է դնում գործադուլների վրա, փոխարենը մինչեւ 100 տոկոս աշխատավարձի հավելում նախատեսելով արդյունաբերության մի շարք ճյուղերի լավ աշխատողներին: □

«Մեկնում ենք Մոսկվա, բանակցությունների»

Այս հայտարարությամբ հանդես եկավ մայիսի 17-ին Երեւանում կայացած մամլո ասուլիսում Հայաստանի կոմունիստական կուսակցության Կենտկոմի քարտուղար Արամ Սարգսյանը, որին վերջին պլենումի ժամանակ, Կենտկոմի 1-ի եւ 2-րդ քարտուղարների հրաժարականից եւ «անարդյունք» ընտրություններից հետո, հանձնարարվեց ժամանակավորապես ղեկավարել Կենտկոմի աշխատանքները:

Պատասխանելով լրագրողների հարցերին, Արամ Սարգսյանը հայտնեց, որ առաջարկություն է եղել Մոսկվայում հանդիպել Ադրբեջանի Կոմկուսի Կենտկոմի ներկայացուցիչների հետ եւ քննարկել Ղարաբաղում ստեղծված ծանր իրավիճակը: Փորձեր կարվեն նաեւ ԽՄԿԿ Կենտկոմի քաղբյուրոյի արտահերթ նիստ հրավիրելու, հանդիպումներ կլինեն նաեւ ԽՍՀՄ ՊԱԿ-ում եւ ՆԳՆ-ում: Գնահատելով հանրապետության ներկա քաղաքական ու տնտեսական իրավիճակը, նա նշեց նաեւ, որ ճգնաժամը օրեցօր խորանում է եւ հանրապետության ղեկավարության միակ փրկությունը կոալիցիոն կառավարություն կազմելն է: Դրա համար Ա. Սարգսյանը կոչ արեց անհապաղ միավորվել հանրապետության բոլոր քաղաքական ուժերին: □

Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի աշխատավորության լիազոր ներկայացուցիչների 1991 թ. մայիսի 16-ին տեղի ունեցած ժողովի ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ժողովը նշում է,

որ մարզում տեղի են ունենում ողբերգական իրադարձություններ, որոնք ուղեկցվում են բռնություններով, թալանով, ավազակային հարձակումներով, ամբողջ բնակավայրերի, դպրոցների, հիվանդանոցների հրկիզումներով, անօրեն ձերբակալություններով, մարդկային արժանապատվության ստորացումով եւ իրենց օջախներից խաղաղ բնակչության արտաքսումով: Անձնագրային ռեժիմի ստուգման պատրվակով պատժիչ գործողությունները անց են կացվում բացառապես հայ բնակչության նկատմամբ:

Ադրբեջանական ՆԳՆ ուժերով, ԽՍՀՄ ՆԳՆ ներքին զորքերի ստորաբաժանումների աջակցությամբ շարունակվող բռնությունները, ահաբեկչությունը, թալանը, սպանությունները եւ Լեռնային Ղարաբաղի հայության բռնի տեղահանությունը ստիպեցին ժողովրդական պատգամավորների ԼՂԻՄ-ի մարզային խորհրդի գործկոմին միջազգային կազմակերպությունների եւ արտասահմանյան պետությունների կառավարությունների առաջ հարց հարուցել ինքնավար մարզի ամբողջ հայ բնակչությանը քաղաքական ապաստան տալու մասին:

Դրա հետ մեկտեղ հետագա արյունահեղությունից խուսափելու նպատակով ժողովը հայտարարում է.

- *ԼՂԻՄ-ը հավատարիմ է մնում սահմանադրական կարգուկանոնին եւ իր հետագա լիարյուն գոյությունը տեսնում է նորացված միութենական ֆեդերացիայի կազմում.*

- *Դիմում է ԽՍՀՄ իշխանության բարձրագույն մարմիններին, անհապաղ միջամտել եւ ապահովել հայ բնակչության կյանքի, արժանապատվության եւ տարրական իրավունքների պաշտպանությունը.*

- *Արտակարգ դրության ռեժիմի իրականացումը անհրաժեշտ է ապահովել բացառիկորեն ԽՍՀՄ ՆԳՆ զորքերի կողմից:*

Կոչ է անում

- *Մարզի ադրբեջանական համայնքին՝ իշխանության սահմանադրական մարմինների վերականգնման, երկու համայնքների փոխհարաբերություններում գոյացած հիմնահարցերի լուծման վերաբերյալ բանակցությունների.*

- *Կոնֆլիկտի մեջ ներքաշված բոլոր կողմերի բանակցությունների հիման վրա վերանայել ԼՂԻՄ-ի վերաբերյալ ընդունված հակասահմանադրական բոլոր որոշումները:* □

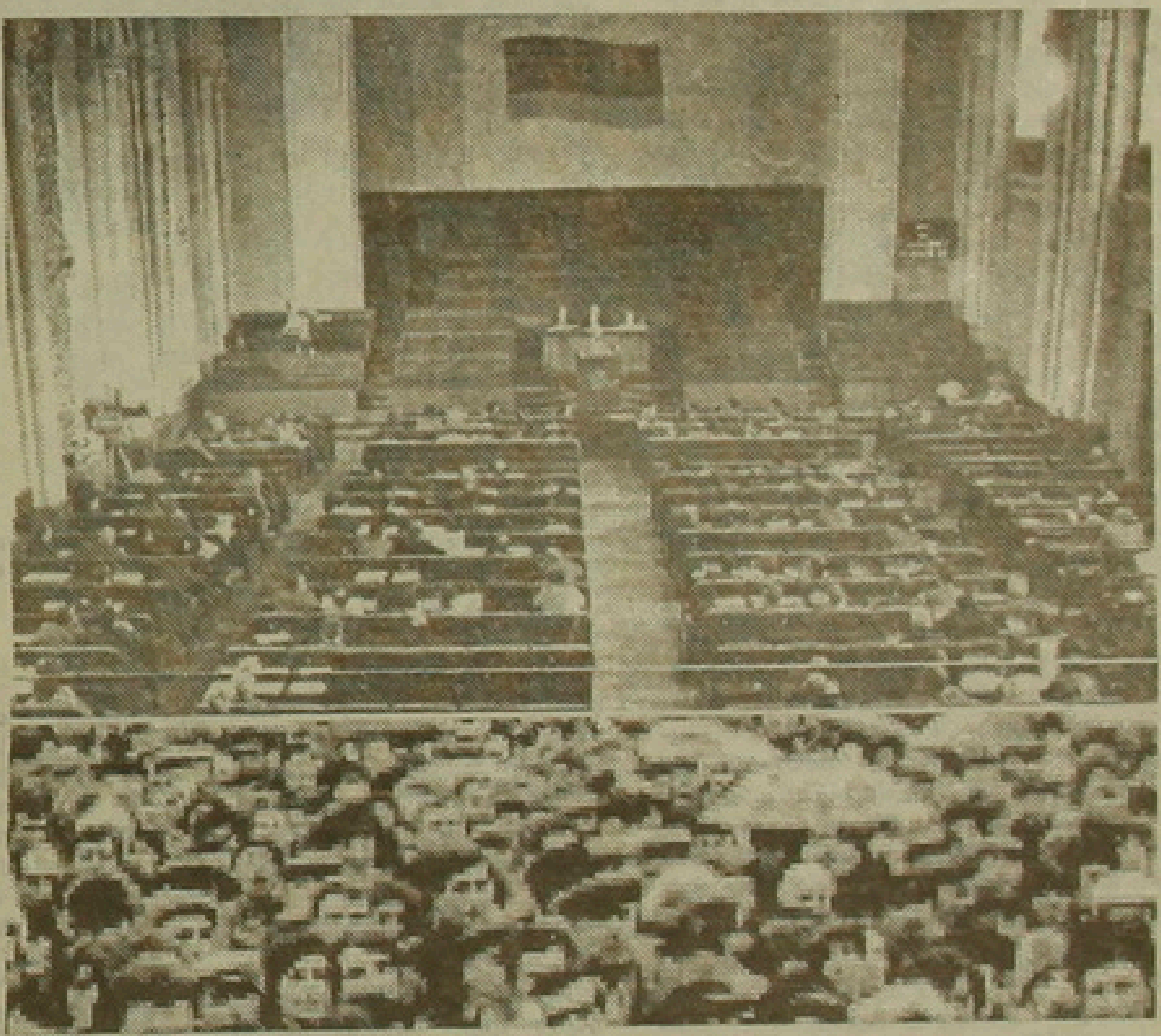

ԱՐՑԱԽՅԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄ.

Խորհրդարանը ելք է փնտրում Հանրահավաքներ խորհրդարանի առջեւ եւ Ազատության հրապարակում

Մայիսի 16-ին հրավիրվեց ՀՀ Գերագույն խորհրդի արտահերթ լիազումար նիստ՝ նվիրված վերջին օրերին Լեռնային Ղարաբաղում ստեղծված ծանր կացությանը: Գերագույն խորհուրդը դիմում հղեց ՄԱԿ-ի Գլխավոր քարտուղար Պերես դե Կուելյարին՝ Լեռնային Ղարաբաղ ՄԱԿ-ի դիտորդներ ուղարկելու խնդրանքով:

Մայիսի 16-ի լույս 17-ի գիշերը Գորիսի շրջանի Խնձորեսկ գյուղին սահմանակցող ադրբեջանական տարածք են բերվել Հադրութի մի քանի գյուղերից տեղահանված հազարի չափ հայեր՝ մոտ 30 ավտոբուս: Ազերի օմոնականները եւ խորհրդային բանակի ստորաբաժանումները շրջապատել են այդ ժամանակավոր ճամբարը: Խնձորեսկ մեկնած արտասահմանցի լրագրողներին ազերի օմոնականները թույլ չեն տվել հանդիպել տեղահանվածների հետ:

Երեկ մայիսի 17-ին, Գերագույն խորհուրդը շարունակեց իր աշխատանքը:

Կեսօրին, Ազատության հրապարակում կայացավ «Արցախ» հայրենակցական միության հանրահավաքը, որն ընդունեց բանաձեւ:

Խորհրդարանի երեկոյան աշխատանքը շարունակվեց առանց հրավիրյալների եւ «Արցախ» հայրենակցական միության ներկայացուցիչների, որ մինչ այդ մասնակցում էին փակ նիստերին:

Երեկոյան, Ազատության հրապարակում տեղի ունեցավ «Սահմանադրական իրավունք» միության եւ Հանրապետական կուսակցության միացյալ հանրահավաքը, որի կարգախոսներն էին՝ «Անկախություն վերամիավորված Հայաստանին», «Նահանջի ճանապարհ չկա», «Զրնկրկել պետական ահաբեկչության դիմաց»:

Խորհրդարանի երեկոյան նիստի ավարտից առաջ ՀՀ Գերագույն խորհուրդն ընդունեց «Հայաստանի Հանրապետության եւ Ադրբեջանական ԽՍՀ-ի սահմանամերձ շրջաններում եւ Լեռնային Ղարաբաղում ստեղծված իրավիճակի մասին» որոշումը:

Խորհրդարանի ընդունած մի այլ որոշմամբ դատապարտվում է ՀՀ Գերագույն խորհրդի անդամ Համլետ Գրիգորյանի ապօրինի ձերբակալությունը, որ կատարվել էր Ստեփանակերտում մայիսի 16-ին: □

▬ *Հինգշաբթի, 16 մայիսի.* Ստեփանակերտում, առավոտյան 5-ից շրջապատվել է Արմենավան թաղամասը, խուզարկությունների պատճառաբանությամբ: Ձերբակալվել են ժողպատգամավոր Համլետ Գրիգորյանն ու եղբայրը՝ Մավրիկ Գրիգորյանը, կահույքի ֆաբրիկայի արտադրամասի պետ Ռաֆայել Գաբրիելյանը, կոմպոզիտոր Էդուարդ Ղազարյանցը (Ղազարով) եւ շատ ուրիշներ: Ջարդել են դերասանուհի Ժաննա Գալստյանի բնակարանի դուռը նրան ձերբակալելու նպատակով, սակայն նա տանը չի եղել:

digitised by A.R.A.R.@

ՌՈՒՍ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԸ ԱՐԾՎԱՇԵՆՈՒՄ ԵՎ ՊԱՌԱՎԱՔԱՐՈՒՄ

Վերջին օրերի հայ-ադրբեջանական սահմանամերձ գոտում տեղի ունեցող իրադարձություններին անդրադարձավ նաև մոսկովյան «Կոմսոմոլկա» շաբաթաթերթը: Թղթակիցների օպերատիվ ռեպորտաժները միութենական ընթերցողին ծանոթացրին շրջանում տիրող բարդ իրավիճակին: Ներկայացնում ենք «Կոմսոմոլկա»-ի մայիսի 13-ի համարում տպագրված ուշագրավ հոդվածը:

Ապրիլի 22-ից խորհրդային բանակի և Ադրբեջանական ՕՄՈՆ-ի զորամիավորումները ակտիվ մարտական գործողություններ են ձեռնարկել սահմանամերձ հայկական գյուղերի դեմ: Պաշտոնապես հայտարարված գործողությունների նպատակն էր «հայ գրոհայինների ընկճումը և զինաթափումը, նրանց հենակետերի ոչնչացումը»:

«Կոմսոմոլկա»-ի հատուկ թղթակիցներ Իգոր Ալինարենկոն և Սերգեյ Պոդլեսնովը հաղորդում են մարտական գործողությունների շրջանից:

Մայիսի 8, Արծվաշեն

Խորհրդային բանակի կանոնավոր գունդը իրագործում էր պրեզիդենտի անօրինական զինված կազմավորումների զինաթափման մասին օրենքը հայկական Արծվաշեն գյուղում (այս գյուղը գտնվում է սահմանից 7,5 կմ հեռավորության վրա Ադրբեջանի տարածքում): Ըստ հաղթանակած զինվորների, այդպիսի կազմավորումներ էին հովիվների խմբերը, որոնցից խլել էին տասնհինգ ավտոմատային որսորդական հրացան և միլիցիոներների ջոկատը, որոնցից բռնագրավել էին 10 ավտոմատ հրացան և վկայականները... Զինվորականները գյուղի վերևից մի քանի հրետանային համազարկեր արձակեցին և զենքի հանձնումը ընդունեցին գյուղի ծայրամասում, առանց գյուղ մտնելու:

Մեր այն հարցին, թե ինչու բանակը գյուղում չի փնտրում գրոհայինների, որոնց համար էլ ծրագրվել էին այդ գործողությունները, գնդի փոխհրամանատարը, խորհրդային բանակի փոխգնդապետ Սերգեյ Կուրմաչովը պատասխանեց, որ այդպիսի հրաման չի ստացել:

Ըստ նրա, խորհրդային բանակը խաղաղասիրական առաքելությամբ է եկել գյուղ, որպեսզի կանխի հայերի և ադրբեջանցիների միջև բախումները: Սակայն, ով է այդ առաքելությունը հանձնարարել և ինչպիսի զինմիավորումների, փոխգնդապետը հրաժարվեց հայտնել: Փոխարենը, համաձայնվեց գնդի կոմերիտական կազմակերպիչ, ավագ լեյտենանտ Արզու Հեյդարովը: Նա պատմեց, որ գունդը մտնում է Անդրկովկասյան զինվորական օկրուգի 4-րդ բանակի կազմի մեջ և կիսով չափ կազմված է իր հայրենակից ադրբեջանցիներից: *«Ես վիրավորված եմ, երբ հաղորդում են, թե ներքին զորքերը սպանել են այսքան քչնամի: Այդ բոլորը մենք ենք արել, իսկ մենք ներքին զորքեր չենք, այլ խորհրդային բանակ»:* Ավելի ուշ, երբ զինվորականները լրագրողներիս թողեցին գյուղ, մենք, օգտվելով առիթից, Հեյդարովին խնդրեցինք ցույց տալ գրոհայիններին: Կոմերիտական կազմակերպիչը ցույց տվեց զինաթափված հայ միլիցիոներներին: Իսկապես, նրանց կարգավիճակը անհասկանալի էր, հատկապես միլիցիայի վկայականների և հաշվեցուցակային զենքի բռնագրավումից հետո:

Գյուղ եկավ նաև փոխգնդապետ Կուրմաչովը: Պատասխանելով բնակիչների հարցերին, նա հաստատեց, թե իրոք բնակիչներին տրվել էր վերջնագիր, ըստ որի նրանք, ովքեր զենք են պահում և գործադրում, կգնդակահարվեն:

Բայց գյուղի ավագներից մեկը՝ Արշակ Կիրակոսյանը, որը մասնակցել էր բանակցություններին, հիշողությամբ ճշգրտեց վերջնագրի ձևակերպումը, այն է. զենքի օգտագործման մասին խոսք չգնաց, խոստացան գնդակահարել նրանց, ովքեր պահում են:

Փոխգնդապետը ճշգրտման հետ համաձայնվեց: Նա հանգստացրեց գյուղացիներին. *«Ինչո՞ւ եք անհանգստանում, չէ որ ոչ մեկին չենք սպանել»:* Ասվածը համապատասխանում էր իրականությանը: Արծվաշենում իրոք զոհվածներ չեն եղել: Այնուամենայնիվ, բնակիչները շարունակում էին անհանգստանալ. երկփողանի հրացանները նրանք ազնվորեն հանձնել էին, նրանց պահպանող միլիցիոներները նույնպես զինաթափվեցին և այդպիսով, բնակիչները մնացին անպաշտպան՝ շրջապատված անբարյացակամ ադրբեջանցի բնակչությամբ: Կուրմաչովին խնդրեցին գյուղ ուղարկել զինվորներին, որպեսզի հարևաններից պաշտպանեն, բայց նա պատասխանեց, թե այդպիսի հրաման չունի:

Հայաստանի Սևանի շրջանի ՆԳՆ-ի պետ Մնացական Խաչատրյանը, Կրասնոսելսկի շրջկենտրոնում մեր զրույցի ժամանակ նշեց, որ իր ենթակաների զինաթափումը արյունահեղությունը կանխարգելող ճիշտ միջոցառում էր, քանզի... «միլիցիոներներից ինչ-որ մեկի նյարդերը կարող է չդիմանային, այն բանից հետո, երբ զինվորականները Նոյեմբերյանի շրջանում սպանել էին նրանց 11 ընկերներին»:

Խորհրդային զինվորները Ոսկեպարում [illegible]

Հայաստանի ՆԳՆ-ի տվյալների համաձայն, մայիսի 6-ին Հայաստանի Նոյեմբերյանի շրջանի Ոսկեպար գյուղի շրջակայքում խորհրդային բանակը և ադրբեջանական օմոնականները կրակել են 20 հայ միլիցիոներների ավտոբուսի վրա: 11 մարդ տեղում մահացել էին, երեք վիրավորների տարել էին Ադրբեջան, որտեղ նրանք մահացել էին վերքերից, վեցը գերի էին տարվել:

Մայիսի 10, Պառավաքար

Այդ օրը, ըստ Հայաստանի ներքին գործերի նախարարի պաշտոնակատար Աշոտ Մանուչարյանի, հանրապետության ամենաթեժ կետը Պառավաքարն էր: Նախարարի փաստերի համաձայն, առավոտյան ժամը 5-ին ադրբեջանական տարածքից ժամանել են խորհրդային բանակի ստորաբաժանումներ՝ հրասայլերով և ուղղաթիռներով շրջապատել գյուղը: Զինվորականները վերջնագիր ներկայացրին. կամ մինչև ժամը 16-ը հայ գրոհայինները պետք է հանձնեն ավտոմատները, գնդացիրները, նռնականետերը, կամ էլ գյուղը կոչնչացվի, իսկ գերված պատանդներին կհանձնեն ադրբեջանական կողմին:

Մենք այդտեղ հասանք մի քանի ժամ անց և համոզվեցինք, որ նախարարի փաստերը ճշգրիտ են: 5-6 ուղղաթիռներից, տասնյակ հրասայլերից ու գրահամեքենաներից բացի, գետի երկայնքով կանգնած էին հրետանային «Գրադ» հրթիռանոթները: Լավ լսվում էին հատ-հատ ավտոմատային կրակոցներ և ուղղաթիռային թնդանոթների համազարկերը: Գյուղ չկարողացանք մտնել, մեր մեքենայի առաջը փակեց գրահամեքենան: Երկու սպաներ՝ գնդապետ և մայոր, երկուսն էլ կոճկամեր բարձիկներով, հետաքրքրվեցին մեր այցելության նպատակով:

Իրենց ազգանունները նրանք հրաժարվեցին հայտնել, բայց Պառավաքարի նրկատմամբ ունեցած իրենց հետաքրքրությունը բացատրեցին այսպես. *«Օրվա ընթացքում 2 անգամ՝ 5:30 և 7:00-ին հայ գրոհայինները ակնանետներից, նռնականետներից և ավտոմատներից ուղիղ կրակում էին զինվորականների վրա»,* վիրավորել են մի քանի զինվոր և սպա, նրանցից երեքը՝ ծանր: Անանուն գնդապետը հայտնեց, որ երկրորդ հարձակման ժամանակ նրանք հասցրին նակահարված տալ և վիրավորել մեկ գրոհայինի: Ճիշտ է, վիրավորվածը հասցրեց թաքնվել: Իր վիրավորներին նույնպես հրաժարվեց ցույց տալ, հայտարարելով, որ նրանց տարել են գաղտնի հոսպիտալ: Այն հարցին, թե հնարավոր է արդյոք գյուղի գնդակոծումը նրա դեմ ուղղված ռեակտիվ հրանոթներից, նա պատասխանեց, որ հնարավոր է: Եվ անգամ «Կոմսոմոլկա»-ի թղթակիցներին առաջարկեց անձամբ կրակել: Կրակելու առաջարկը մենք խնդրեցինք փոխարինել գյուղ մտնելու թույլտվությամբ: Խորհրդակցելով ղեկավարության հետ, գնդապետը մերժեց: Եվ հայտնեց նաև ղեկավարության որոշումը, եթե մի քանի րոպեից թղթակիցներն իրենց մեքենայով չհեռանան, ապա մեքենան զինտեխնիկայով կըճզմվի: Հրաժեշտին գնդապետը խղճեց նաև մեր վարորդի՝ Հայաստանի ՆԳՆ հատուկ նշանակության կոտսեր հրահանգիչ Զավեն Համբարձումյանի հաշվեցուցակային ատրճանակը: Զենքի առգրավման թույլտվություն չէր եղել և միլիցիոների ազգանվամբ էլ չհետաքրքրվեցին: Մեր վարորդը ենթադրեց, որ իր ատրճանակը, ինչպես նաև նախկինում հայ միլիցիոներներից խլված զենքը կներկայացվի հասարակայնությանը իբրև գրոհայիններից բռնագրավված ռազմավար: Մենք խնդրեցինք այդ դեպքի համար տպագրել ատրճանակի համարը. ПМ 16 8072 1987 թվականի թողարկում: Զրահամեքենաների հըսկողության ներքո «Կոմսոմոլկա»-ի թղթակիցները կատարեցին ռազմական հրամանը. «գյուղից հեռանալ 5 կմ»: Զրահամեքենան վերադարձավ նախկին դիրքերը, իսկ մենք չշարունակեցինք ճանապարհը, այլ մնացինք հետևելու ռազմական գործողություններին: Զինվորականները կրակում էին գյուղի կողմը, երկու անգամ օգտագործեցին «Գրադ» ռեակտիվ արկերը, որոնք, թռչելով գյուղի վերևով, պայթում էին լեռների լանջերին:

Երեկոյան ժամը ութին կրակոցները դադարեցրին, զորքերը չուռ եկան և վերադարձան Ադրբեջան: Մենք գնացինք գյուղ և հանդիպեցինք պատանդների, ովքեր նոր էին վերադարձել զինվորականների հավաքած վրանային շտաբից: Գյուղխորհրդի նախագահին, խորհրդային տնտեսության տնօրենին, գլխավոր ինժեներին և շրջանային ՊԱԿ-ի վարչության պետին որպես խորհրդականներ կանչել են բանակցությունների և ըստ իրենց, թողել են որպես պատանդներ, «մինչև չըվերադարձնեն գյուղում թաղված հրասայլը»:

Շրջանային ՊԱԿ-ի վարչության պետ Սաշա Թովմասյանը որպես պրոֆեսիոնալ, բոլորից լավ է կողմնորոշվել այդ իրադրության մեջ: Նա պատմեց, որ շտաբում գլխավորը եղել է մի գեներալ-մայոր, որը ներկայացել է իբրև ոմն Անդրեև՝ ԽՍՀՄ ՆԳՆ-ն քրեական հետախուզության վարչությունից: Թովմասյանի խոսքերով, ընկըզրում զինվորականները պահանջեցին 120 հատ զենք՝ ավտոմատներ, գնդացիրներ, նռնականետներ և հրասայլ, որոնք ըստ Անդրեևի, գրոհայինները պահել են գյուղում: Սակայն նրանք ստիպված էին բավարարվել միայն 6 որսորդական հրացաններով: □

ԷՍՏՈՆԱՑԻ ՀԵՌՈՒՍՏԱԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՆ ԳՈՐԻՍԻՑ

Մայիսի 12-ին էստոնական հեռուստատեսության լրագրող Անդրես Ռայդը և օպերատոր Պեեպ Լաանսալուն վերադարձան Գորիսից: Մեր աշխատակից ԳԱՅԱՆԵ ԱՖՐԻԿՅԱՆԸ զրուցեց նրանց հետ:

- Մայիսի 10-ին երեկոյան հասանք Գորիս: Այնտեղից միլիցիայի մայորը մեզ ուղեկցեց Տեղ գյուղը: Բնակիչների մեծ մասըն արդեն հեռացել էր գյուղից: Մնացածները ցույց տվեցին, թե ինչպես, նույնիսկ, խոտերի վրա էին կրակել: Գյուղի դաշտում տեսանք այրված տրակտոր: Հաջորդ օրը, առավոտյան, մեկնեցինք հեռուստաաշտարակ: Ահավոր տեսարան էր: Միայն փամփուշտի պարկուճները, որ մենք հավաքեցինք, կլիներ մի արկղից շատ: Այնտեղ գնդակոծում էր եղել: Հարձակման պահին մի միլիցիոներ պատուհանից դուրս էր նայել, իսկ նրան անմիջապես գնդակահարել էին: Ռմբակոծված էին նույնիսկ հեռուստասարքավորումները: Դա ու՞մ էր հարկավոր: Ներքեւում սենյակ կար: Երեւում էր, որ առավոտյան նրանք նախաճաշելիս են եղել, սեղանը դեռ ծածկած էր: Մարդիկ կրակոցներ լսելով, արագ դուրս են եկել այնտեղից եւ մինչեւ օրս չեն գտնվել: Անհասկանալի է, ինչի՞ էր պետք այդքան կրակել: Ինչպիսի՞ ռազմական խմբավորումներ կարող էին այնտեղ լինել: Դա կեղծիք է: Հեռուստաաշտարակից մեկնեցինք Շուռնուխ: Այնտեղ նոյնպես քիչ մարդ էր մնացել, որովհետեւ տղաներին պատանդ էին տարել: Գյուղում մնացել էին միայն ծերերը, կանայք: Մարդիկ քնած են եղել: Նրանք գնդակոծել են տները, մեքենաները, որպեսզի հնարավորութիւն չլինի այնտեղից փախչելու: Մի ծեր կին մեզ ցոյց տվեց սառնարանը, որը գնել էր հինգ ամսվա թոշակի փողով. այն ամբողջութեամբ գնդակոծված էր:

Մտանք գյուղի դպրոց: Շենքի ներսում շուրջբոլորը պարկուճներ էին: Գնդակոծել էին դասասենյակի դռները, նույնիսկ երեխաների համար ճաշ պատրաստելու կաթսան: Դպրոցը բոլորովին վերջերս էր վերանորոգվել: Իսկ պատերն ամբողջ գնդակոծված էին: Բարեբախտաբար այդ ժամին այնտեղ երեխաներ չեն եղել:

Գյուղում տասը երեխամայր մի կին կար: Տարել էին նույնիսկ նրա թոռներին: Իսկ նա հայրենական պատերազմի շքանշաններ ուներ: Ռմբակոծել էին անխնա ամեն ինչ, նույնիսկ առանց անիվների մեքենան: Գյուղում մեզ պատմեցին, թե ինչպես ծերերին եւ երիտասարդներին բազմիցս հրաման տալով «պառկե՛լ, վե՛ր կենալ», ծաղրուծանակի են ենթարկել:

Հ.- *Երբ այս ամենից հետո շփվում էիք գյուղի մարդկանց հետ, ի՞նչ տպավորութիւն նրանք ձեզ վրա թողեցին:*

Պ.- Այս ամենից հետո, բնական է, նըրանք ինչ-որ չափով նույնիսկ կորցրել էին ինքնատիրապետումը: Իհարկե, ֆաշիստներն այդպես չէին անի: Գյուղացիները պատմում էին, որ զինվորների դեմքերը ներկված են եղել «կելյոնկա»յով: Սակայն այս ամենից հետո, մարդկանց մոտ, հատկապես կանանց, զգալի էր ինքնավստահութիւնն ու կամքի մեծ ուժը:

Հ.- *Անդրես, ձեր Տալլինն վերադառնալուց հետո, Էստոնիայում կիմանան այդ մասին: Չե՞ս կարծում, որ բավականին ուշ է արդեն:*

Պ.- Այդ առումով, իհարկե ուշ է, սակայն մինչ այդ պարզապես հնարավորութիւն չկար գալու: Չնայած այն բանին, որ մենք չենք ունեցել տեսագրութիւն, ես ամեն օր զանգահարել եմ ՀՀՇ-ի լրատվական կենտրոն, եւ ստացված լուրերը՝ անմիջապես հաղորդել եթեր: Հիմա, հատկապես երբ Միութիւնը տապալվում է, բոլորի ուշադրութիւնը Հայաստանի, Վրաստանի, Մոլդովայի եւ երեք մերձբալթյան հանրապետութիւնների վրա է բեւեռված: Չնայած, ասեմ, որ որոշ առումով, մեր բախտը պարզապես բերել է:

Հ.- *Հայաստանի մասին լուրերը ինչպե՞ս են տարածվում Էստոնիայում:*

Պ.- Կարծում եմ, հնարավորին չափ լայն: Այդ առումով մենք սահմանափակումներ չունենք: Իսկ ՏԱՍՍ-ի հաղորդագրութիւնները երբեմն տալիս ենք, զուգահեռաբար տալով նաեւ Հայաստանից ըստացված լուրերը:

Հ.- *Իսկ ինչպե՞ս եք վարվում, երբ զուգահեռաբար լուրեր եք ստանում նաեւ Բաքվից:*

Պ.- Նույնիսկ մայիսի 12-ի մամլո ասուլիսի ժամանակ Վազգեն Մանուկյանը ադրբեջանցիների դեմ ոչ մի բան չասաց: Ի դեպ, դա ես զգացել եմ նաեւ Բաքվում: Երկու շաբաթ առաջ ես առիթ ունեցա արեւմտյան բիզնեսմենների հետ այնտեղ մեկնել: Պրեմիեր մինիստրի հետ հանդիպման ժամանակ նաեւ առիթ գտա այդ մասին հարցնելու: Իհարկե, ինչպես միշտ, նրանք պնդում են, թե Արցախը ադրբեջանական հող է, բայց նա նույնպես հայերի դեմ ոչ մի բան չասաց: Սակայն Կենտրոնի հետ կապված հարցերի մասին խոսելիս Հասանովը, արտաքին ինքնավստահութիւնից զատ, ինչոր ներքին հըրճվանք էր ցուցաբերում: Դեռ այն ժամանակ դա ինձ տարօրինակ թվաց:

Ինչեւէ, բոլորիս պարզ է, որ «Կենտրոնին» շահավետ է այս կոնֆլիկտը, որովհետեւ այդ քողի տակ նա ինչ ուզում, անում է:

Նույնիսկ հայկական գյուղերում մարդիկ արդեն ասում էին, որ դա ադրբեջանցիները չեն, այլ՝ բանակը: □

digitised by A.R.A.R.@

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՐԵՒԵԼԱՀԱՅ ԱԿՈՒՆՔՆԵՐԸ

Դոկտ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

Համաշխարհային առաջին պատերազմին յաջորդող քանի մը տարիներուն ընթացքին, երբ Եւրոպայի ու Միջին Արեւելքի աշխարհագրա-քաղաքական դիմագիծը ստացաւ նոր գոյավիճակ եւ Հայաստանի ալ խորհրդայնացումով նոր անկիւնադարձի մը մէջ մտաւ ժողովուրդին ճակատագիրը, այդ օրերուն, զանազան հայ քաղաքական կազմակերպութիւններ վերատեսութեան ու վերագնահատումի կ՚ենթարկէին իրենց նպատակներն ու վարքագիծը, ճշդելու համար իրենց ապագայի գործընթացը:

Այդ օրերուն էր, որ Պոլսոյ մէջ, 1 հոկտեմբեր 1921-ին, կարգ մը հայ քաղաքական հոսանքներ մեր պատմութեան մէջ իրբեւ աննախընթաց երեւոյթ կը միաձուլուէին՝ կազմելու համար Ռամկավար ազատական կուսակցութիւնը: Երկու գլխաւոր հոսանքներէն մին էր՝ Հայ սահմանադրական ռամկավար կուսակցութիւնը, որուն ակունքները կը բխին հայ ազգային առաջին կուսակցութիւնը հանդիսացող՝ Արմենական կուսակցութենէն (հիմնուած Վանի մէջ 1885-ին), իսկ երկրորդ գլխաւոր հոսանքն էր՝ Հայ ազգային ազատական միութիւնը (կազմուած Փարիզի մէջ, 1919-ին) եւ Վերակազմեալ Հնչակեան կուսակցութիւնը (1898), որոնք բաժնուած էին Հնչակեան կուսակցութենէն, անոր միջազգային ընկերվարական վարքագծին համաձայն չըլլալուն պատճառաւ:

Սակայն, Ռամկավար ազատական կուսակցութիւնը միայն արեւմտահայ ակունքներէ բխած կազմակերպութիւն մը չէ եղած, այլ ունեցած է համահայկական ծագում, որովհետեւ արեւելահայ միտքի ու հոգիի ներդրումը եւս կարեւոր բաժին ունեցած է ՌԱԿ-ի կազմութեան մէջ:

Սահմանադրական ռամկավար գաղափարներով տոգորուած խմբաւորում մը ըսկըսած էր ձեւ առնել Թիֆլիսի մէջ 1906-ին, հետեւողութեամբ ռուսական «կադետ»ներու շարժումին: Այս գաղափարախօսութեան գլխաւոր մղիչ ուժը հանդիսացած էր «Մշակ» թերթի խմբագիր Համբարձում Առաքելեանը: Ան ծնած էր Շուշի, ուր վարած էր ուսուցչական եւ տեսչական պաշտօններ ու հիմնադրած էր Հայոց բարեգործական ընկերակցութեան առաջին մասնաճիւղը: Իր կրթութիւնը ստացած էր Բաքուի եւ Մոսկուայի մէջ: Ան Թիֆլիսի մէջ հիմնած էր նաեւ հայ գաղթականներու օգնութեան յանձնախումբը եւ իր թերթին շուրջ ստեղծած էր չափաւորական ու իրապաշտ մտածողութեան շարժում մը, որ 1917 մարտ 16-ին, ընդհանուր համագումարով մը, կ՚որդեգրէր կանոնադրութիւն ու կը հաստատէր Հայ ժողովրդական կուսակցութիւնը: Հիմնադիրներուն մէջ կը գտնուէին հասարակական գործիչ՝ Միքայէլ Պապաջանեան, գրականագէտ եւ իրաւաբան՝ Մինաս Բերբերեան, պատմաբան՝ Լէօ, բառարանագիր՝ Ստեփան Մալխասեանց, խմբագիր եւ Կովկասի հայոց բարեգործական ընկերակցութեան նախագահ՝ Սամսոն Յարութիւնեան, լեզուաբանութեան պրոֆեսոր՝ Գրիգոր Ղափանցեան, տնտեսագէտ եւ Փարիզի ու Մոսկուայի համալսարաններու դասախօս՝ Մենտոր Բունիաթեան, ռազմագէտ՝ Քրիստափոր Վերմիշեան, հասարակական գործիչներ՝ Արտաշէս Էնֆիաջեան, Յարութիւն Այվազեան եւ ուրիշներ:

Հայ ժողովրդական կուսակցութիւնը կը հաւատար Անդրկովկասի հայ ազգաբնակչութեան ամբողջական ինքնավարութեան, ռուսական հովանաւորութեան ներքեւ, եւ հակառակ էր Կովկասի միջամտութեան՝ Արեւմտեան Հայաստանի հարցին մէջ, որովհետեւ ան կապուած էր միջազգային հարցերու եւ պէտք էր լուծուէր միջազգային համագումարներու ծիրին մէջ: Նորակազմ կուսակցութիւնը, որ շուտով կ՚ունենար մօտ 50 մասնաճիւղեր կովկասեան հայաշատ կեդրոններու մէջ, իր գաղափարախօսութիւնը կը տարածէր Թիֆլիսի մէջ «Ժողովուրդի ձայն» (1918), Երեւանի մէջ «Ժողովուրդ» (1919), Բաքուի մէջ «Երկիր» (1919), Աշտարակի մէջ «Ժողովուրդի թերթ» (1919) եւ Ալեքսանդրապոլի մէջ «Նոր կեանք» (1919) թերթերով:

Ժողովրդականները 1915-էն ի վեր սերտ կապեր կը պահէին իրենց գաղափարակից Հայ սահմանադրական ռամկավար եւ ազատական ղեկավարներու հետ: 1919-ին, Սահմանադրական ռամկավար կուսակցութեան Երեւանի մէջ կայացած շրջանային Բ. համագումարին ընթացքին, ժողովրդականներու ներկայացուցիչ Տիգրան Հախումեանը պաշտօնապէս կ՚առաջարկէր երկու կուսակցութիւններու միացումը: Ժողովը համաձայն ըլլալով հանդերձ ներկայացուած առաջարկին, կ՚որոշէր, որ տուեալ պայմաններու տակ, Անդրկովկասի մէջ գործունէութիւնները շարունակուէին ժողովրդական անուան տակ:

Իր կազմութենէն վեց ամիս ետքն էր, որ Թիֆլիսի մէջ կը գումարուէր Ռուսահայոց ազգային համագումարը, որուն 270 ներկայացուցիչներուն 43-ը Ժողովրդական կուսակցութեան անդամներ էին: Համագումարի նախագահութեան մաս կը կազմէին, ժողովրդականներէն՝ Յարութիւն Այվազեան եւ Ստեփան Մալխասեանց, իսկ համագումարէն բխած Ազգային խորհուրդին մաս կը կազմէին՝ Սամսոն Յարութիւնեան եւ Միքայէլ Պապաջանեան: Ժողովրդականներ ներկայացուած էին նաեւ Բաքուի եւ Հայաստանի Ազգային խորհուրդներուն մէջ:

Հայաստանի անկախ հանրապետութեան առաջին տարին, Յովհաննէս Քաջազնունիի վարչապետութեան օրով, կազմուեցաւ համաձայնական (կոալիսիոն) կառավարութիւն, որուն մէջ ժողովրդականներէն նախարար ընտրուեցան՝ Սամսոն Յարութիւնեան (արդարադատութեան), Արտաշէս Էնֆիաջեան (ելեւմտական), Լ. Ղուլեան (պարենաւորման), Աթաբեգեան (կրթական), իսկ Մ. Բերբերեանը դարձաւ պետական վերահսկիչ: Շրջան մը ետք, Ղուլեանին եւ Աթաբեգեանին յաջորդեցին՝ Ք. Վերմիշեան եւ Գ. Մելիք-Ղարագէօզեան:

Սակայն ժողովրդականներու մասնակցութիւնը կառավարութեան մէջ, որպէս ուժեղ ընդդիմադիր ճակատ, դիւր չէր գար Դաշնակցութեան, որ 1919 մայիսին խորհրդարանական անկանոնութիւններով Ալեքսանդր Խատիսեանը նախագահութեան կը կոչէր եւ միակողմանի կերպով կը յայտարարէր «Միացեալ եւ անկախ Հայաստան», անտեսելով Պօղոս Նուպար փաշայի գլխաւորած Արեւմտահայոց ազգային պատուիրակութեան ձայնը: Ժողովրդականներու հիմնադիրներէն՝ Համբարձում Առաքելեան զոհ կ՚երթար եղբայրասպան զըռնդակի մը եւ ժողովրդականներու ճիգերը՝ վերահաստատելու համերաշխական գործակցութիւնը՝ ապարդիւն կ՚անցնէին, վերջ տալով կոալիսիոն կառավարութեան: Խորհրդարանէն կը հեռանային ժողովրդականները եւ այլ փոքրամասնութիւններու ներկայացուցիչները:

Հայաստանի խորհրդայնացումէն ետք արտասահման անցնող ժողովրդականներ կը միանային նորակազմ Ռամկավար ազատական կուսակցութեան: Մ. Պապաջանեան ՌԱԿ-ի Կեդրոնական վարչութեան անդամ կ՚ընտրուէր եւ 1929-ին, որպէս պատուիրակ կ՚անցնէր Հայաստան, բանակցութեանց ձեռնարկելու, բայց կը մահանար Թիֆլիսի մէջ:

Արտաշէս Էնֆիաջեանի պատգամը, արտասանուած 1920-ին, լաւագոյնս կը խըտացնէ ՌԱԿ-ի յետագայի եւ այսօրուան ազգային վարքագծին հիմնական գաղափարը, թէ՝ կառավարութիւնը անցողակի երեւոյթ է, թէ՝ Հայաստան սէ՛րը է ապրի ու բարգաւաճի «անկախ նրանից թէ ինչ կազմ ունի ներկայում կամ պիտի ունենայ ապագայում նրա կառավարութիւնը»:

Իսկ երթալով աւելի ետ, Արմենական կուսակցութեան, որ եղաւ միակը հայ ազգային կուսակցութիւններէն, որ կազմուեցաւ հայ ժողովուրդի հարազատ ծոցին՝ Վասպուրականի մէջ, անոր լրջախոհ ու իրապաշտ հայրենասիրութեան գաղափարախօսներու զաւակներէն շատերը, անցնելով Անդրկովկաս, բաժին վերցուցին մեր ժողովուրդի վերապրումի եւ հայրենակերտումի աշխատանքին: Յիշենք միայն արմենական Ղեւոնդ Խանճեան, հայրը խորհրդահայ ղեկավար՝ Աղասի Խանճեանի, եւ արմենական Գրիգոր Աճեմեան, հայրը տաղանդաւոր գրող՝ Գուրգէն Մահարիի:

Այս օրերուն, երբ մեր հայրենի ժողովուրդը կ՚ապրի զարթօնքը մեր մօտաւոր անցեալի ազգային-քաղաքական կեանքի գիտակցութեան ու կը ձգտի բազմակուսակցականութեան ռամկավարական դրութեամբ մը տնօրինելու իր ազգային կեանքը, անհրաժեշտ կ՚ըլլայ գիտակցիլ նաեւ, որ Ռամկավար ազատական կուսակցութիւնը այսօր Հայաստանի մէջ, նոր ու դուրսէն ներմուծուած կուսակցութիւն մը չէ, այլ իր ակունքները կը բխին հայ ժողովուրդի Արեւմտեան եւ Արեւելեան հարազատ աղբիւրներէն:

ՄՈՆՐԷԱԼ

ՍՓՅՈՒՌՔԱՀԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

ՓԱՐԻԶԻ Նոտր-Դամ տաճարում մատուցվել է հայածես պատարագ 1915-ի ապրիլյան նահատակների հիշատակին: Պատարագում քարոզել են Գրիգոր եպս. Կապրոյան, Արման Լը Բուրժուա, Գյուտ արք. Նազգաշյան եւ գերապատվելի Լեւոնյան, որոնք ավետարանից հատվածներ են ընթերցել: Արարողությանը մասնակցել են Մարոնիթ եւ ուկրաինական եկեղեցիների հոգեւոր առաջնորդները:

ՓԱՐԻԶՈՒՄ, ապրիլի 15-ին, ՀԲԸ Միության կենտրոնում Դպրոցասեր վարժարանի տնօրեն Կ. Դագեսյանն ու վարժարանի վարչությունը հաշվետվություն են տվել: Դպրոցն այժմ ունի 124 աշակերտ ու 18 ուսուցիչ:

ԱԹԵՆՔՈՒՄ, Մեծ եղեռնի 76 ամյակի ելույթների ծիրում, Կապույտ խաչ կազմակերպության Հունաստանի մասնաճյուղի նախաձեռնությամբ Աթենքի հունական գրախանութներում տեղի է ունեցել հայկական գրքերի ցուցադրություն՝ «Հայկական հարցը հայ գրականության էջերում» թեմայով:

ՄԻԼԱՆՈՒՄ, ապրիլի 14-ին, նշվել է ՀԲԸ Միության 85 ամյակն ու մեծարվել նույն միության Իտալիայի մասնաճյուղի նախագահ Տիգրան Ալեքսանյանը՝ Ամենայն հայոց կաթողիկոս Վազգեն Ա-ի կողմից կոնդակով ու Ներսես Շնորհալու անվան շքանշանով պարգեւատրվելու կապակցությամբ:

ԲԵՅՐՈՒԹՈՒՄ, ապրիլի 14-ին, տեղի է ունեցել ՀԲԸ Միության 85 ամյակի ու Հայ երիտասարդաց ընկերակցության 60-ամյակի հոբելյանական հանդիսություն: Բանախոսել են Հակոբ Ալթունյանն ու Ժիրայր Դանիելյանը:

ԲԵՅՐՈՒԹՈՒՄ, ապրիլի 6-ին, կազմակերպությամբ ՌԱԿ Մ. Հովսեփյան ակումբի, ելույթ է ունեցել Հայաստանի ժողովրդական գործիչների նվագախումբը:

ԲԵՅՐՈՒԹՈՒՄ, ապրիլի 17-ին, Համազգային միության կազմակերպությամբ «Հայկական խաչքարեր» նյութի շուրջ դասախոսել է Վարուժան Մարտիկյանը:

ՀԱԼԵՊՈՒՄ, Թեքեյան մշակութային միության կազմակերպությամբ, նշվել է «Մայրերի օրը»: Ելույթ են ունեցել միության «Արեւիկ» մանկապատանեկան երգչախումբը ու թատերախումբը:

ԴԱՄԱՍԿՈՍՈՒՄ, ապրիլի 30-ին, Թեքեյան մշակութային միության կազմակերպությամբ, «Արմենիզմ» թեմայով դասախոսել է Շահե Աիարոնյանը:

ՓԱՐԻԶՈՒՄ, ապրիլի 24-ին եղեռնի նահատակների հիշատակին ս. Հովհաննես-Մկրտիչ մայր եկեղեցում տեղի է ունեցել հոգեհանգստյան արարողություն: Պատարագել ու քարոզել է Գյուտ արք. Նազգաշյանը:

ԼՈՍ ԱՆՋԵԼԵՍՈՒՄ, մարտի 22-ին Թեքեյան մշակութային միության «Շիրակ» գրական շրջանակի կազմակերպությամբ տեղի է ունեցել պարսկահայ գրականությանը նվիրված երեկույթ, որի ընթացքում խոսել է այդ գրականության ներկայացուցիչներից Անդրանիկ Սարյանը:

ԱՅՆՃԱՐՈՒՄ, մարտի 15-ին Համազգային միության կազմակերպությամբ տեղի է ունեցել դասախոսական երեկույթ՝ «Հայկական գաղթօջախները» թեմայով: Հարություն Սանճյանի վարած դասախոսությունը ընդգրկել է երեք հիմնական բաժիններ. գաղթելու պատճառները, գաղթօջախների պատմական անցյալն ու նրանց այսօրվա վիճակը: □

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՇԱԲԱԹ

ԻՍԿԱԿԱՆ ՎԱՅԵԼՔԸ

Հինգշաբթի, 11 ապրիլ 1991-ի երեկոյեան ժամը 8-ին, Նիկոսիոյ Ֆալքոն դպրոցի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Մելգոնեան կրթական հաստատութեան պարախումբի, երգչախումբի եւ փողերախումբի ելոյթը, որուն իր մասնակցութիւնը բերաւ ՀԲԸՄ Նիկոսիոյ մասնաճիւղի պարախումբը:

Այս ելոյթը կը վայելէր հովանաւորութիւնը Կիպրոսի կրթական նախարար պրն. Խրիսթոֆիդիսի եւ նախագահութեան տակն էր կիպրահայ համայնքի պետական ներկայացուցիչ տիար Արամ Գալայճեանի:

Սոյն ելոյթով բացումը կը կատարուէր աւանդական՝ Հայ մշակոյթի շաբաթին, որուն ձեռնարկները, այս տարի կ՚ընդգրկեն պատմահայր Խորենացիին նուիրուած պատմութեան 1500 ամեակին բանախօսութիւն, ՀԲԸ Միութեան հիմնադրութեան 85 ամեակին նուիրուած հանդիսութիւն եւ թատերական ներկայացում՝ Պարոյր Մասիկեանի «Աղջիկտես»-ը, ՀԲԸՄ Նիկոսիոյ Երուանդ Օտեան թատերախումբին կողմէ, բեմադրութեամբ պրն. Սեպուհ Աբգարեանի:

Իսկական անակնկալ մըն էր ՄԿՀ-ի 18 հոգիանոց փողերախումբը, որ նուագեց կիպրական քայլերգը եւ թնդայուց ՀԲԸՄ եւ ՄԿՀ քայլերգերը՝ ՄԿՀ երգչախումբով:

Պաշտօնական այս բացումէն ետք, ՄԿՀ վաստակաւոր խմբավար ու մշակոյթի անւանի գործիչ պրն. Սեպուհ Աբգարեան ՄԿՀ-ի շուրջ 60 հոգիանոց երգչախումբով, ներկաներուն հրամցուց 8 խմբերգերու ծաղկեփունջ մը՝ ժողովրդականէն ազգային ու քնարական բնոյթի:

Ելոյթ ունեցան ՄԿՀ եւ ՀԲԸՄ Նիկոսիոյ մասնաճիւղի պարախումբերը:

Հանդիսատեսներու խանդավառութիւնը իր բարձրութեան հասաւ, երբ յայտագրին վերջին ելոյթը՝ «Հայոց քաջեր» (կամ՝ «Արդեօք ովքեր են»), ՄԿՀ եւ ՀԵԸ պարախումբերու միախառնուեան բեմին վրայ, փողերախումբին դղրդուն նուագին տակ: Երգին երկրորդ եւ երրորդ տուներու կատարման միայն յաջորդաբար ՄԿՀ երգչախումբը, աշակերտութիւնը:

Իրաւ վայելք մը եղած այս հանդէսին առթիւ չենք կրնար չշնորհաւորել երգչախումբի, պարախումբերու եւ փողերախումբի պատասխանատուները՝ պ.պ. Սեպուհ Աբգարեանը, Գագիկ Մխիթարեանը եւ Ֆելիքս Մովսէսեանը, ձեռնարկին անթերի կազմակերպման սատարող ՀԲԸՄ Նիկոսիոյ մասնաճիւղի եւ ՄԿՀ Ուսուցչական կազմերը, տղաքն ու աղջիկները, ինչպէս նաեւ հանդիսութեան սքանչելի մատուցման համար ՄԿՀ եւ ՀԲԸՄ Նիկոսիոյ մասնաճիւղի բոլոր տղաքն ու աշակերտները եւ «Հայ մշակոյթի շաբաթ»-ի ծրագիրը կենսաւորող մարմինները:

Ս.Տ.

Մեկ. Թղթակից

ՀԱՅ ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾԸ ԿԻՊՐՈՍՈՒՄ

Կիպրոսի Մելքոնյան կրթօջախի հրավերով վեց ամսով Կիպրոսում էր գտնվում միջազգային մրցույթների դափնեկիր, քանդակագործ Լեւոն Թոքմաջյանը: Վարժարանի տնօրենության պատվերով քանդակագործը կրթական հաստատության բակում կանգնեցրեց հայ մշակույթի ականավոր գործիչներից շատերի կիսանդրիները:

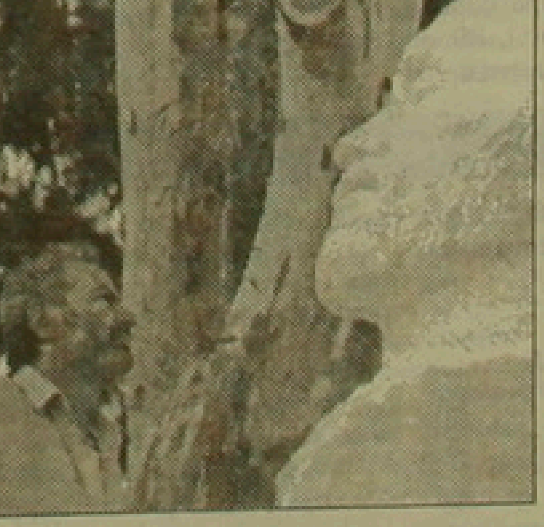

- Անշուշտ, դժվար խնդիր էր,- պատմում է քանդակագործը:- Մոտ 300մ լայնությամբ եւ 200մ երկարությամբ հրապարակում ես պետք է տեղադրեի տարբեր դարաշրջանների ու բնագավառների արվեստագետների, նշանավոր մարդկանց քանդակները: Ինձ շատ օգնեց կիպրոսյան մարմարը, որով աշխատելը շատ դյուրին էր: Դպրոցի բակում տեղադրեցինք Մովսես Խորենացու, Հակոբ Մեղապարտի, Կոմիտասի, Հովհ. Այվազովսկու, Բարեգործականի հիմնադիր Պողոս Նուբարի, Անդրանիկի, Վահան Թեքեյանի, Ալեք Մանուկյանի եւ այլոց կիսանդրիները:

Նարեկ ազգային նախակրթարանի բակում կանգնեցվեց Գրիգոր Նարեկացու կիսանդրին:

Կիպրահայության մասին խոսելիս Թոքմաջյանը մասնավորապես ասաց.

- Լիբանանի պատերազմից հետո հայության մի մասը կենտրոնացավ Կիպրոսում՝ որպես ապահով կղզի: Այսօր նրանց շնորհիվ կղզին ծաղկում է: Ինձ ցույց տվեցին հին ու նոր Կիպրոսը: Տարբերությունը ահռելի է: Պրեզիդենտը ինձ առաջարկեց կանգնեցնել հայ-կիպրական բարեկամության հուշարձան, որն ապագայի հարց է... Դեռ Կիպրոսում անհանգիստ էի, որովհետեւ կիսատ գործեր էի թողել Հայաստանում: Անելիքները շատ են, մանավանդ այժմ Հայաստանի Թեքեյան մշակութային միության կերպարվեստի ճյուղի նախագահն եմ, իսկ միությունը նորաստեղծ է ու ծրագրերը խիստ աշխատատար:

ՎԱՆՈՒՀԻ ԲՂՂՈՅԱՆ

digitised by A.R.A.R.@

ԶԵՆՔԻ ԱՌԵՒՏՈՒՐԸ*

Ծոցի պատերազմը, ցույց տալով հանդերձ սպառազինության ահռելի վտանգը, նոր թափ հաղորդեց զենքի առեւտրին

Ամերիկայի խոշորագույն ռազմարդյունաբերական ընկերությունների համար Ծոցի պատերազմում Իրաքի դեմ տարած դաշնակիցների հաղթանակը մեծ խթան հանդիսացավ: Արդյունաբերական գայլերը հոտն առան, որ շատ շուտով նորանոր հաճախորդներ էին բախելու իրենց դուռը: *«Ռազմական արդյունաբերության մեջ հաջորդ խոշոր պահը Մերձավոր Արեւելքը չանտեսելն է: Մեր օրերում պետք է խոսել ոչ թե զենքի արտադրության սահմանափակման, այլ այն ընդլայնելու բարենպաստ հնարավորությունների մասին»*,- Նյուզուիքի թղթակցին ասաց եռանդուն մի բիզնեսմեն, վերջերս Վիրջինիայում կայացած այդ ընկերությունների ներկայացուցիչների ժողովից անմիջապես հետո:

Այո, զենքի առեւտրով զբաղվելու հիանալի ժամանակներ են: Ճիշտ է, պատերազմից հետո Մերձավոր Արեւելքի երկրները դեռ չեն վերագտել իրենց, սակայն տեղի իշխանություններն արդեն իսկ մտածում են այն մասին, թե որտեղ կարելի է սանձազերծել մի նոր պատերազմ: Իսկ Եվրոպայում, Միացյալ Նահանգներում եւ Խորհրդային Միությունում գործող ռազմարդյունաբերողները փորձում են «կորզել» նորանոր պատվերներ:

Երեւութապես, Բուշի կառավարությունը (ինչպես նաեւ Խորհրդային Միությունը, Եգիպտոսը եւ Իսրայելը) կողմ է քիմիական եւ միջուկային զենքի արտադրության վրա դրված վերահսկողությանն ու սահմանափակումներին, սակայն տանկերի եւ ինքնաթիռների պարագայում լռում է եւ թույլատրելի է համարում (ինչպես մյուս բոլոր զենք արտադրող երկրները) դրանց արդիականացումը:

«Սպառազինությունների մրցավազքը Մերձավոր Արեւելքում չափազանց աշխույժ է այժմ,- ասում է Կահիրեում աշխատող արեւմտյան մի դիվանագետ,- *իրականում այն երբեք այսքան աշխույժ չի եղել»*:

Ինչքան էլ տարօրինակ հնչի, այսօր զենքի առեւտրին աշխույժ պահող գործոններից մեկն էլ սառը պատերազմի ավարտն է: Զրկվելով մնալով իրե՛նց գնումները կատարելուց, Միացյալ Նահանգների, Խորհրդային Միության եւ Արեւմտյան Եվրոպայի երկրների ռազմարդյունաբերողները նոր շուկաների կարիքն զգացին՝ պահպանելու համար իրենց իսկ գոյությունը: Դա դարձավ «ամենատարածված խաղն» աշխարհում: Ամերիկյան ՄաքԴոնել-Դուգլաս կորպորացիայից 700 F-15 տիպի ինքնաթիռներ գնելուց հետո, ռազմաօդային նավատորմի հաջորդ պատվերը այդ նույն գործարանին լինելու է տակտիկական ավելի բարձր որակի կործանիչների ստեղծումը: Իսկ մինչեւ դրանք կպատրաստվեն եւ կարտադրվեն 1996 կամ 1997 թվականին, գործարանն իր այժմյան F-15-երի համար պետք է կարողանա միջազգային այլ շուկաներ որոնել:

Հակառակ մեծ մրցակցության, այդ գործարանը կարողացել է 43 միլիոն դոլլարի համաձայնություն կնքել իր F-15F ինքնաթիռները վաճառելու Մերձավոր Արեւելքում: Անցյալ օգոստոսին պաշտպանության նախարար Դիկ Չեյնին մեծապես օգնեց գործարանին: Հաշվի չառնելով կոնգրեսի ընդունած որոշ սահմանափակումներ, նա հավանություն տվեց Սաուդյան Արաբիային վաճառելու 24 F-15C եւ F-15D ինքնաթիռներ: Ճիշտ է, շնորհիվ Իսրայելի կողմնակիցների գործադրած ջանքերի, կոնգրեսը հետագայում խոչընդոտեց 20 միլիարդ դոլլարի զենքի առաքումը Սաուդյան Արաբիա, որը պետք է ընդգրկեր եւս 24 F-15F տիպի ինքնաթիռներ, սակայն դա չբացառեց, որ ՄաքԴոնելը հաջողությամբ իրականացնի այլ ծրագրեր:

Քաղաքականությունն ու շահույթի մոլուցքը այժմ զենքի վաճառքի հանդեպ հետաքրքրության մի նոր ալիք են բարձրացրել Խորհրդային Միությունում, որն ամենախոշոր զենք արտահանող պետությունն է աշխարհում: Անցյալ օգոստոսին, Իրաքի կողմից խորհրդային զենքի ագրեսիվ օգտագործումը, այն ժամանակվա գործերի նախարար Էդուարդ Շեվարդնաձեին ստիպեց, որ ՄԱԿ-ի հովանավորության տակ զենքի վաճառքի միջազգային վերահսկողության պահանջ ներկայացնի, սակայն այժմ Շեվարդնաձեն չկա, իսկ խորհրդային պահպանողականներն ամրապնդում են իրենց դիրքերը: Նախկին արեւելաեվրոպական շուկաների եւ «երրորդ աշխարհի» սնանկացած երկրների փոխարեն Մոսկվան այժմ նոր հաճախորդներ է փնտրում: Վալյուտայի սուր պահանջարկը այդ հարցը խիստ հրատապ է դարձնում: *«Նույնիսկ անող այս մրցակցության պայմաններում, մենք ինչքան հնարավոր է շատ զենք ենք վաճառելու»*,- խոստովանում է Իգոր Բելոուսովը՝ Նախարարների խորհրդի ռազմարդյունաբերական հանձնախմբի նախագահը:

Ներկայումս զենքի առեւտրի խորհրդային քաղաքականությունն անտարբեր է գաղափարախոսության նկատմամբ: Մարտ ամսին կազմակերպված Պեկինի եւ Մանիլայի ցուցահանդեսներում խորհրդային մասնագետները հպարտությամբ ցուցադրեցին իրենց կողմից բարձր գնահատված Су-27 եւ МиГ-29 կործանիչները: Ամռանը դրանք կցուցադրվեն նաեւ եվրոպական այլ ցուցահանդեսներում: Հավանական գնորդների շարքում են Չինաստանն ու Գերմանիան: *«Իսկ երբ Քուվեյթն ու Սաուդյան Արաբիան ցանկանան զենք գնել մեզնից, ինչու չէ, նրանց էլ կվաճառենք*,- ասում է խորհրդային մի մասնագետ,- *գաղափարախոսական ոչ մի սահմանափակում չի կարող խոչընդոտել մեզ»*: Համաձայն լուրերի, Սիրիան, Ծոցի պատերազմում իր մասնակցության դիմաց, Սաուդյան Արաբիայից ստացած 2 միլիարդ դոլլարի մի մասը ծախսելու է Խորհրդային Միությունից ծանր հրետանային տեխնիկա գնելու համար:

Զենքեր վաճառող երրորդ մեծ պետությունն աշխարհում Ֆրանսիան է, որը նույնպես աշխույժ գործունեություն է ծավալել նոր շուկաներ որոնելու հարցում: 1980-ական թվականների ընթացքում Ֆրանսիայի լավագույն գնորդը Իրաքն էր: Այժմ էլ նրանց *Միլան* հակատանկային եւ *Միստրալ* հակազենիթային հրթիռները մեծ պահանջարկ ունեն: Գնորդների թվում են Սաուդյան Արաբիան, Բահրեյնը, Քաթարը եւ Արաբական Միացյալ Էմիրությունները: *«Եկեք ընդունենք, որ սա մեծ բիզնես է*,- ասում է ֆրանսիացի մի պաշտոնական անձնավորություն Ռիադում,- *մեր ռազմարդյունաբերությունը չի կարող գոյատեւել առանց դրան»*:

Բացի վերոհիշյալից, վերջին շրջանում այլ երկրներ են զենքի վաճառքի մրցակցության լուրջ հայտ ներկայացրել: Եւ եթե որակի տեսակետից նրանց ապրանքը զիջում է, ապա գնի տեսակետից՝ անհամեմատ ձեռնտու է: Այդ երկրների շարքում (հատկապես որպես երրորդ աշխարհին զենք մատակարարող) կարելի է նշել Հյուսիսային Կորեային: Ամերիկյան հետախուզության տվյալներով, վերջերս այդ երկրից Սիրիա են փոխադրել *Սկադ* տիպի հրթիռներ եւ 20 շարժական հրթիռներ:

Իր ռազմական ուժերն արդիականացնելու նպատակով Չինաստանը նույնպես ծրագրում է մեծացնել առեւտրի հնարավորությունները: Պարզվել է, որ 1980-ական թվականներին այդ գործարքը բերել է ավելի քան 12 միլիարդ դոլլարի եկամուտ, որի կեսը ստացվել է Իրան-Իրաք պատերազմում երկու կողմին էլ զենք վաճառելուց: Իհարկե, չինական ապրանքը կարող է հրապուրել միայն այն երկրներին, որոնք ավելի լավը չեն կարող ձեռք բերել: Բայց Չինաստանն էլ այժմ փորձում է զարգացնել եւ արդիականացնել իր արտադրանքը: 1988 թվականին Պեկինը Սաուդյան Արաբիային վաճառեց 1 միլիարդ դոլլար արժողությամբ CSS-2 տիպի հրթիռներ, որոնք

* Հրատարակվում է աննշան կրճատումներով:

ՎԱՃԱՌՈՂՆԵՐ

1980-ից 1989 թվականների ընթացքում զենքի 10 ամենախոշոր մատակարարողների ներքոհիշյալ ցուցակում վաճառքի ծավալը պայմանավորված է տեխնոլոգիական զարգացման մակարդակից: Ցուցակում առաջին 5-ը ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի մշտական անդամներ են:

1 ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ
66 միլիարդ դոլլար

Աշխարհում խոշորագույն զենքի մատակարարողը: МиГ տիպի կործանիչները դեռ լավ են վաճառվում: Բայց հավանական է, որ հետագայում Խորհրդային Միությունը նվազեցնի առեւտուրն իր ավանդական հաճախորդների՝ Սիրիայի եւ Անգլիայի հետ:

2 ՄԻԱՑՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ
53 միլիարդ դոլլար

Աշխարհում նոր կարգուկանոն հաստատելու նպատակով Ամերիկայի ռազմական ներդրումներն իրենց մեջ ընդգրկելու են F-16 եւ F-15 տիպի ինքնաթիռներ, AH-64 հարձակողական ուղղաթիռներ, M-1A1 տանկեր եւ հակաօդային հրթիռներ:

ամերիկյան M-1A1 հրասայլ

խորհրդային МиГ-29 կործանիչ

3 ՖՐԱՆՍԻԱ
16 միլիարդ դոլլար

Հակառակ զարգացող երկրներին կատարած իր արտահանումների քանակի նվազումին, Ֆրանսիան բարգավաճում է, Ծոցի երկրների վաճառելով իր Միրաժ F-1 տիպի ինքնաթիռներ, *Էքզոսեթ* հրթիռներն ու ուղղաթիռները:

4 ԲՐԻՏԱՆԻԱ
8 միլիարդ դոլլար

Թոռնադո հարվածող ռեակտիվները եւ *Չելենջեր* տանկերը գերազանց քննություն բռնեցին Ծոցի պատերազմում: Սակայն Անգլիան գնալով կորցնում է իր նախկին հաճախորդներին, որոնք այժմ իրենք են սկսել արտադրել:

5 ՉԻՆԱՍՏԱՆ
7 միլիարդ դոլլար

Մի ժամանակ «ծանրաբեռնված», լինելով խորհրդային հնագույն ռազմական տեխնիկայով, Չինաստանն այսօր իր Սիլքուորմ (շերամ) հրթիռներով դառնում է երրորդ աշխարհին զենք մատակարարող գլխավոր պետությունը:

6 ԳԵՐՄԱՆԻԱ
5 միլիարդ դոլլար

Ճանկանալով ցածր ցուցանիշներ արձանագրել առեւտրի ասպարեզում, Գերմանիան հիմնականում վաճառում է ռազմածովային տեխնիկա, ներառյալ սուզանավեր եւ ֆրեգատներ (հետախուզանավեր):

7 ՉԵԽՈՍԼՈՎԱԿԻԱ
3 միլիարդ դոլլար

Վարշավյան Ուխտի ռազմական թեւի խորտակումով, Չեխոսլովակիան կորցրեց իր հաճախորդներից կարեւորագույնին, որն իրենից գնում էր T-55 տանկեր եւ L-39 ռեակտիվ հրահանգիչ ինքնաթիռներ:

8 ԻՏԱԼԻԱ
2 միլիարդ դոլլար

Ինքնաթիռների եւ ուղղաթիռների արտահանումը հավանական է, որ նվազի երկրում ազգային քաղաքականության որդեգրման հետեւանքով:

9 ՇՎԵԴԻԱ
2 միլիարդ դոլլար

Նույնիսկ խաղաղասեր Շվեդիան է զենքի առեւտրով զբաղվում, Հրնդկաստանին մատակարարելով ծանր հրետանի, իսկ ՆԱՏՕ-ի երկրներին՝ ռադարներ եւ պաշտպանական հաշվիչ սարքեր:

10 ՀՈԼԱՆԴԻԱ
2 միլիարդ դոլլար

Հոլանդիան ծանոթ է իր ծովային հաղորդակցման միջոցներով: Այստեղ այժմ հետաքննություն է կնում այն մասին, թե ռազմական մի գործարան իբր ապօրինաբար Իրաքին է վաճառել գիշերադետ սարքավորումներ:

ԳՆՈՐԴՆԵՐ

Երրորդ աշխարհը բարեբեր շուկա է զենք արտադրողների համար: Գնորդների այս ցուցակում միակ զարգացած արդյունաբերություն ունեցող երկիրը Ճապոնիան է:

1 ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ
17 միլիարդ դոլլար

Վերջին տասնամյակում Հնդկաստանը խոշոր գումարներ է ծախսել իր զինված ուժերն արդիականացնելու նպատակով: Գնել է խորհրդային МиГ-27 եւ МиГ-29 ինքնաթիռներ, ինչպես նաեւ գերմանական եւ խորհրդային սուզանավեր:

2 ԻՐԱՔ
12 միլիարդ դոլլար

Սադդամ Հուսեյնի զենք գնելու մոլուցքին այժմ երկար դադարի կարիքն ունի: Երկրին անհրաժեշտ է վերակառուցել:

3 ՃԱՊՈՆԻԱ
11 միլիարդ դոլլար

Ճապոնիայի ռազմական բյուջեն այլեւս չի սահմանափակվում իր ընդհանուր ազգային եկամտի 1 տոկոսի չափով: Վերջերս այն սկսել է կուտակել F-15 ինքնաթիռներ եւ *Պետրիոտ* տիպի հրթիռներ:

4 ՍԱՈՒԴՅԱՆ ԱՐԱԲԻԱ
9 միլիարդ դոլլար

Ծոցի պատերազմից հետո, զենքի հանդեպ ունեցած Սաուդյան Արաբիայի ախորժակը սրվել է, սակայն, ափսոս, պետական գանձարանն է դատարկվել:

5 ՍԻՐԻԱ
6 միլիարդ դոլլար

Այժմ Սիրիայի ռազմական բյուջեն այն չէ, ինչ 80-ական թվականներին էր: Նա այլեւս Խորհրդային Միության առաջավոր գնորդներից չէ: Սակայն վերջերս Հյուսիսային Կորեայից գնել է արդիականացված *Սկադ* տիպի հեռահար հրթի

չինական «Շերամ» հականավային հրթիռ

digitised by A.R.A.R.@

2000 մղոն ճանապարհ կարող են կտրել, փոխադրելով քիմիական կամ միջուկային մարտագլխիկներ:

Ները տարածվում են միայն բալիստիկական հրթիռների, քիմիական եւ միջուկային զենքերի վրա:

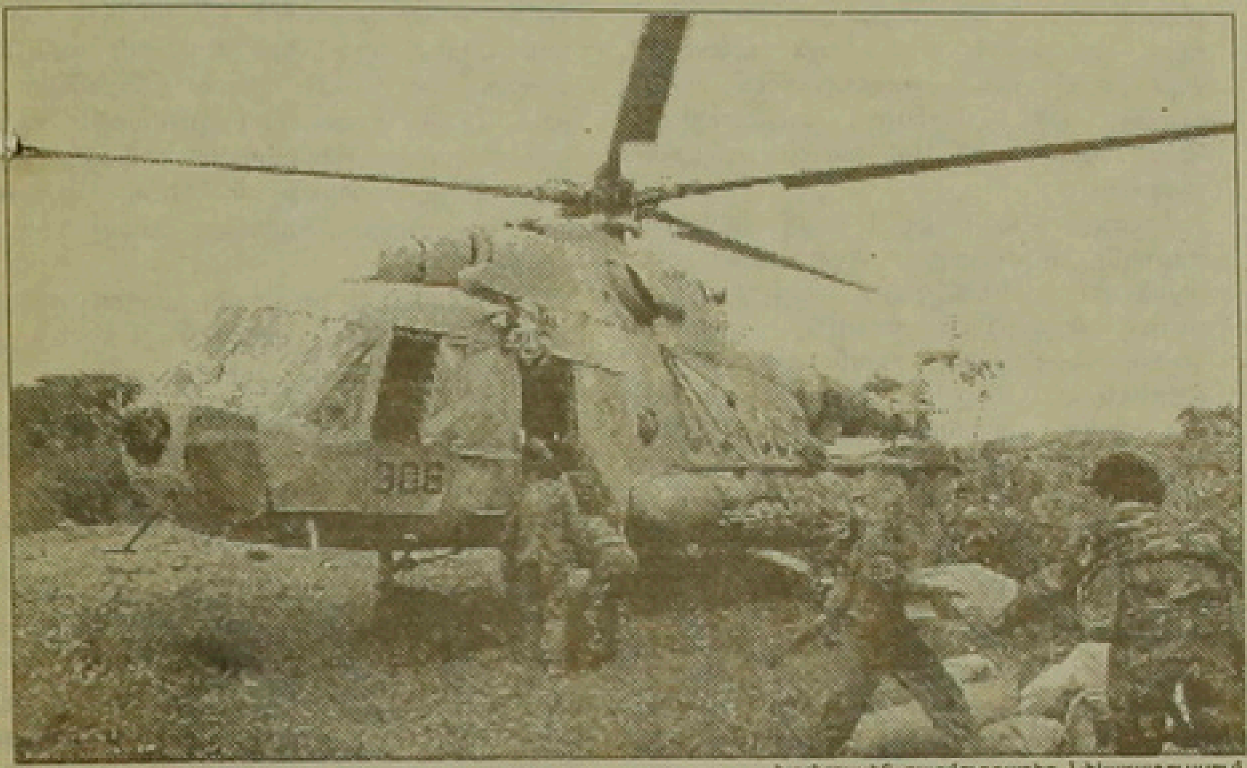
խորհրդային ռազմուղղաթիռ Նիկարագուայում

Նոր գնորդներ

Բացի Սիրիայից եւ Սաուդյան Արաբիայից Իրանն էլ այժմ հայտնվել է նոր գնորդների շարքում: Իրաքի դեմ 8 տարի տեւած կործանարար պատերազմից հետո, Իրանը վճռել է վերազինել իր ռազմական կարողությունները: Այժմ կտրված լինելով արեւմտյան շուկայից, նա գործարք է սկսել Չինաստանի հետ: Ապրիլ ամսվա ընթացքում գնդապետ Դին Հենզառն, որը վարում է չինական զենքի արտահանման գործը, այցելեց Թեհրան քննարկելու F-7 կործանիչների եւ T-69 տանկերի համատեղ արտադրության ծրագիրը: Իսկ անցյալ աշնանը Իրանի պաշտպանության նախարարը Պեկինում այցելեց մի շարք կարեւոր ռազմական գործարաններ: Իրանը բանակցություններ է վարում նաեւ Բրազիլիայի հետ: *Էստադո դե Սան Պաոլո* թերթի հաղորդումների համաձայն, այս տարվա մարտին Իրանի պաշտպանության փոխնախագահ Մեհդի Բազարգանը, Բրազիլիա այցելելով շոշափել է Astros-2 տիպի հրթիռներ գնելու հարցը:

Հակառակ դիմադրություններին, պրեզիդենտ Բուշը ցանկանում է կոնգրեսի համաձայնությունն ստանալ այն ծրագրի վերաբերյալ, որով նախատեսվում է մի կողմից 1,6 միլիարդ դոլարի 46 F-16 ռեակտիվ կործանիչներ վաճառել Եգիպտոսին, մյուս կողմից, 125 միլիոն դոլար արժողությամբ տարբեր տեսակի զենքեր՝ Թուրքիային:

Բուշի կառավարությունը Ծոցի պատերազմում իրեն թիկունք կանգնող երկրներին զենք վաճառելը համարում է «վարձատրություն»: *«Մեր պարտքն է վստահ լինել, որ մեր դաշնակիցներն ապահով են եւ կարող են իրենք իրենց պաշտպանել»*,- ասում է Չեյնին: Սակայն օրինական հարց է ծագում. ո՞րն է այն վտանգը, որից պետք է պաշտպանվեն նրանք: Իրաքը «խաղից դուրս է» հայտարարված, իսկ պատերազմն ինքնին ցույց տվեց, որ այնտեղ կուտակված զենքն անկարող էր նրանց պաշտպանելու:

Ավելին, արաբա-իսրայելական կոնֆլիկտը դեռ ավարտված չէ, եւ եթե մեկը ղը-

Ոչ մի հսկողություն

ԱՄՆ-ն ու Խորհրդային Միությունն արդեն երեք տասնամյակ է, ինչ բանակցություններ են վարում վերահսկողություն սահմանելու հարցի շուրջ, սակայն հասել են այն բանին, որ ընդամենը մի փոքր պակասեցրել են իրենց զինապաշարները: Միջին Արեւելքում նույնքան դժվար է լինելու այդ վերահսկողությունը: Դժվարությունը կայանում է ոչ միայն նրանում, թե ո՞ր երկրներն են կոնկրետ ընդգրկված այդ տարածքում, այլ նախ եւ առաջ այն բանում, թե ի՞նչ զենքեր են կոնկրետ թույլատրվելու եւ ինչը՝ ոչ: *«Տեսականորեն ոչ մի պրոբլեմ չկա, բայց գործնականում այն չափազանց դժվար լուծելի հարց է»*,- ասում է Սեթ Կարուսը՝ մերձավորարեւելյան քաղաքականության Վաշինգտոնի ինստիտուտի աշխատակիցը:

Զենքի մրցավազքը Մերձավոր Արեւելքում կդադարի միայն այն ժամանակ, երբ այդ շրջանի երկրները կարողանան հարթել այն բոլոր վեճերը, որոնք ստիպում են նրանց զինվել մեկը մյուսի դեմ: Իսկ վեճերը հիմնականում երեքն են. արաբ-իսրայելյան տագնապը, միջարաբական բախումները (Քուվեյթ-Իրաք) եւ, հնարավոր, Իրան - Սաուդյան Արաբիա հակասությունները:

Նմանօրինակ ուսումնասիրություն կարելի է կատարել աշխարհի այլ շրջանների վերաբերյալ: Հնդկական թերակղզու ամբողջ տարածքը, օրինակ, անվերջ բախումների շատ հավանական վայր է: Նույնը եւ Հնդկաչինը: Զենքի մրցավազքը կարող է նույնիսկ հասնել Բալկանյան թերակղզին, որտեղ կուտակված հակասություններն ընկել են «եռալ»:

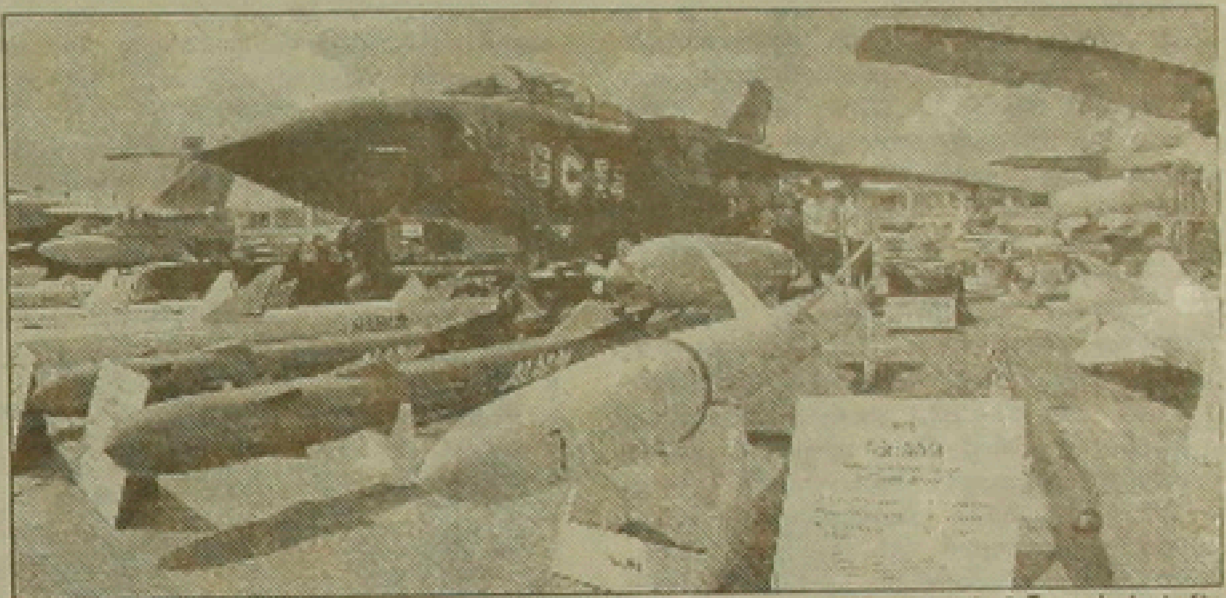
արեւմտաեւրոպական Tornado կործանիչ

Մինչեւ բոլոր տարաձայնությունները չըհարթվեն, աշխարհի այդ տագնապալի շրջանները շարունակելու են մնալ զենքի առեւտրի աշխույժ կենտրոններ:

Ջորջ Լեյն եւ Դուգլաս Ուոլեր (Վաշինգտոն), Ռեյ Ուիլկինսոն (Կահիրե), Ջոնն Չիրի (Պեկին), Էլիզաբեթ Թաքեր (Մոսկվա) եւ ուրիշներ:
«ՆՅՈՒԶՈՒԻՔ», ապրիլ 8, 1991

աֆղան ապստամբը ամերիկյան Stinger հակաօդային հրթիռով

Փետրվարին ԱՄՆ-ի պետական քարտուղար Ջեյմս Բեյքերը կոչ արեց վերահսկողություն սահմանել Մերձավոր Արեւելքում: *«Ժամանակն է, որ վերանայենք ռազմական մրցակցության ամբողջ կառուցվածքը եւ նվազեցնենք զենքի հոսքը այնպիսի մի շրջան, որն առանց այն էլ գերռազմականացված է»*,- ասել է նա սենատի արտաքին հարաբերությունների կոմիտեին: Նույնիսկ Ֆրանսիան առաջարկեց, որ Անվտանգության խորհրդի 5 մշտական անդամները, որոնք զենքի գլխավոր մատակարարները հանդիսանում աշխարհում, սահմանափակեն զենքի վաճառքը այդ շրջանի երկրներին: Մոսկվան ցանկություն է հայտնել մասնակցելու այս գործընթացին:

Բեյքերը, սակայն, այդ քայլին դիմել էր առանց խորհրդակցելու Պենտագոնի կամ պետական դեպարտամենտի բյուրոկրատական ապարատի հետ: Նույնիսկ պրեզիդենտ Բուշը, մարտին հանդիպելով Կանադայի վարչապետ Բրայան Մալռունիին, մերժել է քննարկելու նրա կողմից կատարված նմանօրինակ մի առաջարկություն ասելով, *«վերահսկողություն սահմանելն ամենեւին չի նշանակում, թե մենք զենքի վաճառքն ընդհանրապես դադարեցնելու ենք»*: Չեյնին հայտարարությամբ, այդ սահմանափակումներից զինվում է, ապա մյուսը նույնպես շտապում է զինվել: Իսրայելը հատկապես մտահոգված է Սաուդյան Արաբիային ամերիկյան նորագույն M-1A2 տանկերի մատակարարումից: Նախկինում Վաշինգտոնը ապահովում էր Իսրայելի այսպես կոչված «որակական գերազանցությունը» արաբական երկրների նկատմամբ, սակայն այժմ կնեսետի (իսրայելական խորհրդարան) անդամ Բենի Բեգինի խոսքերով ասած՝ *«մենք մի նոր ժամանակաշրջան ենք թեւակոխել, երբ Ամերիկան մեր թշնամիներին է վաճառում զենքի այնպիսի տեսակներ, որ մենք չունենք»*: Այսպես շարունակվելու դեպքում Իսրայելը շուտով Ամերիկային է ներկայացնելու մի քանի միլիարդ դոլլարի հասնող զենքերի պահանջի իր ցուցակը:

Սպիտակ տան շատ անդամներ եւ սենատորներ սկսել են հարց տալ, թե որքանո՞վ է խելամիտ զինել դաշնակից համարվող մի պետություն, որը հետագայում, Իրաքի նման, կարող է թշնամական դիրք գրավել: Անցյալ ամիս սենատը 98 ձայնով ընդդեմ 1-ի արգելեց զենքի վաճառքն այն երկրներին, որոնք, հակառակ խոստումների, հրաժարվել էին վճարելու Ծոցի պատերազմական ծախսերի իրենց բաժինը:

THE CHRISTIAN SCIENCE MONITOR

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԶԻՆՎՈՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԶԳՈՒՇԱՑՆՈՒՄ ԵՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՓԼՈՒԶՈՒՄԻՑ

Խորհրդային զինվորականները նացիստական Գերմանիայի դեմ տարած հաղթանակի տարեդարձը նշեցին ըմբոստ հանրապետություններին խիստ զգուշացնելով Միությունը քանդելու որեւէ փորձի դեմ: *«Պըրավդայում»* ստորագրված մի հոդվածով, նախարար Յազովը գրեց. «Այսօր փաստեր մարդիկ, ազգայնականներ եւ անջատողականներ, իրենց ուժերն են գործադրում Միությունն ավերելու: Միայն միակ ու հզոր սովետների հանրապետությունների միությունն է, որ կարող է որպես գերհզոր պետություն գործել համաշխարհային ասպարեզում: Եւ պատերազմը դա է ապացուցել աշխարհին»:

Յազովի վերոհիշյալ հաստատումներն արձագանքվեցին այլ զինվորականների կողմից, որոնց ելույթները հրապարակվեցին կոմունիստական կուսակցության հակակշռի տակ գտնվող մամուլում: Օդուժի թռչակառու հրամանատար մարշալ Իվան Կոժեդուբը ազգայնականներին նմանեցրեց պարտված ֆաշիստներին: «...Զինվորականները մի անգամ եւս պատրաստված էին կատարելու իրենց պարտականությունները՝ արգելք հանդիսանալով պետության գերեզմանափորների դերը վերցրած փառասեր մարդկանց նկրտումներին», գրում է նա *«Ռաբոչայա տրիբունա»* թերթում: Յազովը նույնպես կոչ արեց խորհրդային ժողովրդին արթուն մնալու Արեւմուտքի դեմ: «Ռազմական հավասարակշռությունը պետք է պահպանվի, որովհետեւ «ոչ մի երաշխիք չկա, որ դրական պրոցեսները «անշրջելի են մնալու», գրում է նա: Վարշավայի ուխտի կազմալուծմամբ, նրա կարծիքով, «ռազմաքաղաքական դրությունը արմատապես փոփոխվում է, բայց ոչ Խ. Միության օգտին»: Ըստ Յազովի, նացիստական Գերմանիայի հարձակումը Խ. Միության վրա վկայում է, որ Խ. Միությունը երբեք չպետք է անթույլատրելիորեն փոքրանա եւ կորցնի իր աշալրջությունը նաեւ հանուն խաղաղության: Յազովն նույնիսկ օրինակ է բերում Պարսից Ծոցի պատերազմը, որով, ըստ նրա, ռազմական ապարատի վրա հիմնված համաշխարհային նոր համակարգի ստեղծումը առարկայական իրականություն է դարձել:

Այս զգուշացումները կատարվում են Կովկասում Հայաստանի ազգայնական կառավարության եւ Խ. Միության ապահովական ուժերի միջեւ սաստկացող լարվածության ոլորտներում: Առաջին անգամ, խորհրդային բանակը ուղղակի մասնակից է դառնում, ինչպես իրենք են ասում, հայկական հակաօրինական զինված ջոկատների դեմ գործողություններում: Կոնֆլիկտը արդյունք է Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ Լեռնային Ղարաբաղի հարցի շուրջ խորացող վեճի:

«Իզվեստիայում» տպագրված մի հարցազրույցի ժամանակ, կենտրոնական ներքին գործոց նախարարությանը պատկանող ուժերի հրամանատար Յուրի Շատալինը հայտնեց, թե բանակն իր պատասխանատվությունն է ստանձնել Ադրբեջանի եւ Հայաստանի սահմանների հսկողության գործում: Գեներալ Շատալինն ասում է, թե կորբերի այդ «վերադասավորումը» վախեցրել է մի շարք մարդկանց եւ «առիթ տվել բանակի վրա կրակ բացելու»: Շատալինն ասում է, որ անցյալում բանակը զգուշանում էր բնակչության հետ կոնֆլիկտի մեջ մտնելուց, բայց այժմ հրահանգ ունի պատասխանել կրակին:

Այսուհանդերձ, հայկական կառավարության, ինչպես նաեւ արեւմտյան լրագրողների տեղեկությունները այլ վարկած ունեն: Հայ պաշտոնական դեմքերը կենտրոնին ամբաստանում են Հայաստանի դեմ «պատերազմ հայտարարելու» ու անկախության ձգտման համար պատժելու մեջ:

Ըստ հայկական կողմի, Ադրբեջանը կենտրոնից նվեր է ստանում Միության կազմի մեջ մնալու իր որոշման փոխարեն:

Երկու հանրապետությունների սահմանային շրջաններից հաղորդված «Ռոյթեր» գործակալության մի լրատվության մեջ նըկարագրվում է, թե ինչպես 200 բանակայիններ, ուղղաթիռներով ու հրասայլերով հարձակվել են լեռնային Շուռնուխ գյուղի վրա եւ այնտեղից վերցրել 25 պատանդների:

Բանակայինները կրակ են բացել հայ ոստիկանների վրա:

Պրեզիդենտ Գորբաչովի, դեռեւս իր թիմում գտնվող սակավաթիվ լիբերալներից Վադիմ Բակատինը, մեկնաբանելով պատերազմի տարեդարձը «Կարմիր աստղ» օրաթերթի հետ հարցազրույցում, վերոհիշյալ իրադարձությունների կապակցությամբ ավելի հավասարակշռված մոտեցում է ցուցաբերում: «Միությունն անհրաժեշտ է, նույնիսկ անխուսափելի, բայց ժամանակակից աշխարհում միություն կարելի է միայն կամավոր սկզբունքներով»,- ասում է նա:

Բակատինը զգուշացնում է, որ «բոլոր այն փորձերը, նույնիսկ լավագույն ցանկություններով, որոնք նպատակադրվում են ուժի միջոցով Միությունը պահպանելու, միայն քանդել կարող են այն»: Ի դեպ, Բակատինը անցյալ դեկտեմբերին հանվել էր ներքին գործոց նախարարի պաշտոնից:

ԴԱՆԻԵԼ ՇՆԱՅԴԸՐ
10 մայիս, 1991

digitised by A.R.A.R.@

The Wall Street Journal

Գորբաչովի կողմից զորքի օգտագործումը մեզ մտածել պետք է տա

Այս խորագրով եւ «Գլոբալ նայացք» ենթավերնագրի տակ, ամերիկյան կարեւորագույն ֆինանսական օրաթերթն իր 13 մայիսի համարում հետեւյալ ուշագրավ վերլուծումներն է կատարում Խ. Միության ներքին հարցերում բանակային ուժերի օգտագործման եւ ընդհանրապես երկրում զինվորականների դերի մեծացման հարցերի շուրջ:

Խորհրդային դեսանտայինները գործի վրա են դարձյալ. Նրանք հարձակվում են հայկական գյուղերի վրա, ծեծկռտում են ռազմական գործողության մեջ կասկածվող հայ ազգայնականներին: Բազմաթիվ արեւմտագետներ, հավանաբար բացի ամերիկյանից, այդ արդյունավետությունը նայում են պարզապես իբրեւ խորհրդային ներքին մի հարց: Նրանք ընդունում են Մոսկվայի այն վարկածը, թե իրենց` անջատողականներին պետք է մեղադրել բանակի միջամտության համար, որովհետեւ այդ նրանք են «էթնիկական պայքարներ» հրահրում:

Սակայն Խ. Միության մեջ «կարգուկանոն» հաստատելու գործում զորքերի հետզհետե ավելի համախումբ օգտագործումը ունի մի ուրիշ բացատրություն: Այն կարելի է դիտել նաեւ որպես համայնավար կուսակցության ինքնապահպանման ջանք: Եթե բախումները դառնան արյունահեղ, այդ պարագայում դժվար կլինի Արեւմուտքի համար առանձնել դրանք: Գլխավորապես մեկ պատճառով` ոչ մի երաշխիք չկա, որ զինվորական լուծումները սահմանափակված կմնան խորհրդային սահմանների ներսում:

Իսկ իրենց` խորհրդային քաղաքացիների համար դժվար չէ հասկանալ, որ համայնավար կուսակցությունն ինքն է հրահրում ազգամիջյան կոնֆլիկտը, իր զինվորական միջամտությունները արդարացնելու նպատակով: Խ. Միությունում կան հարյուրավոր ազգություններ, սակայն խորհրդային ներքին անվտանգության ուժերի ուշադրությանն են արժանանում միայն այն «ազգամիջյան կոնֆլիկտները», երբ անջատողական շարժումները հաջողության նշաններ են ցույց տալիս:

Մոսկվան «ազգամիջյան կոնֆլիկտ»ի իր գիծն-[illegible] նույնիսկ արդարացնելու համար անցյալ ձմռան Վիլնյուսի ջարդերը, [illegible], թե տեղաբնակ ռուսները [illegible] էին Բալթյան անկախական ձգտումների սպառնալիքի տակ: Սակայն տեղաբնակ ռուսներից շատերը քվեարկեցին անկախության օգտին: Եւ գրելուն ջարդելու պետք չեղավ համոզելու համար այն` իրողությունը, որ համայնավարներն իրենք էին զորքերը հրավիրել: Այդ զորքերը դեռեւս այնտեղ են, զբաղված պահելով այն շենքերը, որոնք համայնավարները համարում են իրենց «սեփականությունը»:

Կարճ ասած, Միությունը պահելու Գորբաչովի բանաձեւը հետզհետե ավելի քիչ կախում ունի բարեփոխումներից, քան ՊԱԿ-ի ներսևա «սեւ բերետավորներից» եւ բանակի դեսանտայիններից: Ինչպես Մաո Ցզե Դունն էր ասում,- եւ նրա հետնորդներն էլ այն հաստատեցին Տիանանմեն հրապարակի վրա,- ուժը հոսում է զենքի փողից:

Նորից Մաոյի սկզբունքին վերադառնալու ԽՄԿԿ-ի ձգտումը մեզ անակնկալի չպետք է բերի: Լենինը շատ ավելի առաջ քան Մաոն` կիրառել էր արդեն այդ բռնությունը:

Գորբաչովն ստեղծել է խորհրդարանական

Խորհրդային դեսանտայինը «կոտրած է» դիմադրությունը
TIME

կան դրության մի նմանակ եւ, մինչեւ վերջերս, թույլատրում էր արտահայտության ավելի մեծ ազատություն: Սակայն նա երբեք փոփոխության չի ենթարկել կուսակցության ուժի հիմքը` նրա ռազմական [illegible] ՊԱԿ-ը, ներքին գործերի նախարարությունը եւ կարմիր բանակը:

Խորհրդային անմիջական փլուզման մասին նախատեսությունները անտեսում են այս իրականությունը: Բուշի վարչության եւ ամերիկյան արտաքին քաղաքականությունը մշակող հաստատություններում ընթացիկ մտածողությունն այն է, որ պետք է ամեն ինչ անել օգնելու համար Միխայիլ Գորբաչովին` առաջ տանելու իր «պերեստրոյկան» եւ ռամկավարական բարեփոխումները: Եւ անցյալ շաբաթավերջին Գորբաչովը Լոնդոնի *«Սանդի Թայմզ»* թերթին տրված մի հարցազրույցում, դարձյալ կոչ արեց արեւմտյան օգնության, սպառնալով սառը պատերազմին վերադառնալ, եթե ամերիկյան «աջակողմյանները» արգելակեն Արեւմուտքի օգնության ջանքերը:

Սակայն ի՞նչ պետք է անել, եթե բռնությունը Գորբաչովի ունեցած միակ պատասխանն է: Խորհրդային քաղաքացիներն անցյալ նոյեմբերին առաջինը նկատեցին Գորբաչովի երկաթյա բռունցքի արտահայտությունները, երբ նա իշխանության բերեց երկու կարծր-թեւայինների` Բորիս Պուգոյին եւ Բորիս Գրոմովին, իբրեւ ներքին գործերի նախարարության թիվ 1-ը եւ 2-ը: Եւ երբ ՊԱԿ-ի պարագլուխ Վլադիմիր Կրյուչկովը երեւաց հեռուստատեսության էկրանների վրա` պահանջելով կարգուկանոն, խորհրդային քաղաքացիներից շատերն այն դիտեցին որպես Կրյուչկովի ուժային վերադարձ, մինչ պաշտպանության նախարար Դմիտրի Յազովն արդեն դարձել է հասարակական ավելի մեծ ներկայություն:

Արեւմտյան անալիտիկները ուշ նկատեցին այս նշանների էությունը, սակայն Վիլնյուսի ջարդերն ու քաղաքների փողոցների վերահսկողությունը զորքերին հանձնարարելու գորբաչովյան որոշումն ի վերջո գրավեց նրանց ուշադրությունը: Ճիշտ է, այս տարի Կարմիր հրապարակի վրա մայիսմեկյան արարողություններին ըմբոստության դեպքեր չեղան, քանի որ Մոսկվան լցված էր անվտանգության զորքերով, սակայն խորհրդային զանգվածային տեղեկատվության միջոցները զգում են գրաքննության ճնշումները:

Արդյոք այս բոլորը մեզ մղու՞մ են փոխելու տարածված այն կարծիքը, թե Խ. Միության եւ Արեւմուտքի միջեւ առճակատման դարն ավարտվել է արդեն: Անշուշտ, պետք չէ կորցնել հույսը, թե սառը պատերազմը վերջացել է եւ Խ. Միությունն աստիճանաբար շարժվում է դեպի ֆեդերալիզմ եւ ռամկավարացում: Սակայն այդպիսի հույսերը պետք է չափավորեն այն հիշեցումներով, որ Խ. Միությունն այսօր, ինչպես նախկինում, մնում է իբրեւ ռազմականացված պետություն, որ ներքնապես ուժ է գործադրում համայնավարությունից դուրս գալու ջանքեր գործադրող խմբավորումների դեմ, ինչպես նաեւ զանգվածային ոչնչացման նոր զենքեր է ստեղծում այլ ժողովուրդներին վախեցնելու համար: Այս հարցում շատ քիչ փոփոխություն է նկատվում:

Ընդհակառակը, նույնիսկ այն դեպքում, երբ Գորբաչովն ավելի ու ավելի օգնություն է խնդրում Արեւմուտքից, խորհրդային ռազմական մեքենան եւ նրան կցված արդյունաբերական համալիրը վերջերս կարողացել են ձեռք բերել 37 տոկոսի բյուջետային հավելում: Գեն. Յազովը վերջերս ակնարկեց, որ զինվորականների բաժինը կազմում է երկրի համախառն ազգային արտադրանքի 40 տոկոսը, մինչդեռ C.I.A-ը տարիներ շարունակ այն ներքադրում էր 15-20 տոկոս: Ընդամենը մի քանի` 5000 ռազմական գործարաններ են ցարդ վերապրոֆիլավորվել քաղաքացիական արդյունաբերության, ճիշտ հակառակը Գորբաչովի տարիներ առաջ տված խոստումի:

Շարունակվում են թանկ արժող զենքեր արտադրել: Անցյալ տարի 10 նոր սուզանավեր ջրարկվեցին, նախորդ տարվա 9-ի դիմաց: «Կուզնեցով» օդանավակիրն սկըսեց ռազմափորձերը, զինվորական ինքնաթիռների, հրթիռների եւ հրասայլերի արտադրությունը դեռեւս շարունակվում է հսկա քանակությամբ:

Խորհրդային զինվորականների հպարտությունն իրենց զենքերով` բացահայտ երեւաց մեր թերթին մարշալ Սերգեյ Ախրոմեեւի գրած նամակում, որտեղ նա բողոքում էր Ծոցի պատերազմի ընթացքում Սադդամի կողմից գործածված խորհրդային զենքերի վատ որակի մասին եղած հայտարարությունների կապակցությամբ: Եւ իրոք, քիչ մասնագետներ են կասկածում, որ խորհրդային զենքերը զիջում են ամերիկյաններին: Սակայն նրանց քանակը հսկայական է եւ խորհրդային զինվորներն ու սպայակազմը, անկասկած, շատ ավելի լավ են մարզված, քան իրաքցիները: Հետեւաբար, կարիք չկա հանգստանալու «Անապատի փոթորիկ» պատերազմի հաղթական ելքից:

Ներկայումս շատ քչերն են մտածում, թե Խ. Միությունը կարող է հարձակում գործել, ասենք, Արեւմտյան Եվրոպայի վրա: Սակայն հարցը կայանում է ոչ թե հարձակումի, այլ սպառնալիքի մեջ: Ով որ հայտնում է, թե Գերմանիան միլիարդավոր օգնություն ցույց տվեց Խ. Միությանը հենց այնպես եւ ոչ թե նրա զինվորական ծանր ներկայությունից ձերբազատվելու համար, կատակ է անում: Անցյալ շաբաթ, Վաշինգտոնում, Գերմանիայի տնտեսության նախարար Յուրգեն Մոլլեմանը հայտարարեց, թե խորհրդայիններին տրվող օգնությունը ներդրում է խաղաղության գործին:

Պարսից ծոցի շրջանում վերջին իրադարձությունների անտեսվող դասերից մեկն էլ այն է, որ լուրջ սխալ է մեծ քանակությամբ զինամթերքի կուտակումը հաշվի չառնելը: Ու թեեւ Հայաստանում տեղի ունեցող բախումները մամուլի առաջին լուրերը չեն կազմում, սակայն դրանք ղեկավարող զինվորական հսկա մեքենայի գործունեությունը երբեք չի կարելի անտեսել` Արեւելք-Արեւմուտք համաձայնությունների հաշվարկման գործում:

ՅՈՐՋ ՄԵԼԼՈԱՆ

Արեւմտյան մամուլը Իրանի մասին

Նախորդ շաբաթների ընթացքում Իրան այցելած օտար լրագրողները միաբերան այն կարծիքն են հայտնում, որ վերջապես իսլամական իշխանությունների արմատականների թեւը թուլացել է, իսկ իրատեսական թեւին պատկանող ուժերն ավելի լայն հնարավորություններ են ձեռք բերել երկիրը ճգնաժամից դուրս բերելու ուղին ապահովող քաղաքականություն վարելու:

Վերջերս, Թեհրան այցելած «Ասոշիեյթըդ պրես»ի ներկայացուցիչը նշում է, թե Այաթոլլահ Խոմեյնիի իսլամական հեղափոխությունից անցել է 12 տարի, որից ութը լի էին պատերազմական տարիների ծանր հետեւանքներով: Այդ տարիների ընթացքում արմատականները հեղինակազրկվել են: Նրանք, ինչպես նշում է հոդվածագիրը, այլեւս իրանցիների սրտերում տեղ չունեն: Սակայն դեռեւս նկատելի է արմատականների ներկայությունը քաղաքական ասպարեզում: Զգացվում է նաեւ նրանց տեւական պայքարը: Բոլորովին վերջերս հոջջաթոլէսլամ Ահմադ Խոմեյնին հերքեց ԱՄՆ-ի հետ քաղաքական հարաբերությունները վերսկսելու Իրանի իսլամական իշխանությունների ցանկությունը, եւ հայտարարեց, թե այդ քայլը կհակասեր իր հոր` Իմամ Խոմեյնիի պատգամներին: Իսկ երկրի կրոնապետ Այաթոլլահ Խամենեին իր ելույթներից մեկի ժամանակ, խիստ քննադատելով արեւմտյան քարոզչականությունը, նշեց, որ իշխանությունները հավատարիմ են Իմամի ուղեգծին: Ըստ կրոնապետի, Արեւմուտքին հարելու վերաբերյալ արտասահմանյան լրատվական միջոցների հերյուրանքները Արեւմուտքի կողմից կազմակերպված դավադրական փորձեր են: Այնուհետեւ հոդվածագիրը ներկայացնում է հակառակ տեսակետը: Հոդվածում նշված է Իրանի պաշտոնատար անձանցից մեկի կարծիքը, որն արտահայտվել է Արեւմուտքի, ապա նաեւ ԱՄՆ-ի հետ հարաբերությունները վերսկսելու անհրաժեշտության օգտին:

Լրագրողին իր ինքնությունը չբացահայտած պաշտոնատար անձի կարծիքով իշխանության եւ ժողովրդի միջեւ անջրպետ է առաջացել: Ըստ նրա, տնտեսական հիմնախնդիրները լուծելու կոչված պաշտոնյաներից շատերը ձգտում են Արեւմուտքի օգնությամբ դուրս գալ ճգնաժամից, այն դեպքում, երբ կրոնական ղեկավարներից ոմանք կտրականապես դեմ են իսլամական հեղափոխությունն արատավորող հարաբերություններին:

Ամերիկյան «Թայմ» շաբաթաթերթի թղթակիցը, որը վերջերս է վերադարձել Թեհրանից, այդ կապակցությամբ գրում է. «Այաթոլլահ Խոմեյնիի դամբարանի ոսկեզօծ գմբեթը, որն ի դեպ անավարտ վիճակում է, զարդարում է Թեհրանի արվարձաններից մեկը: Շաբաթվա վերջի հանգստյան օրերին այստեղ այցելող ընտանիքների մեծ մասն ուխտագնացության պատրվակով զբոսնում է մերձակա այգիներում, սակայն քչերն են ուշադրություն դարձնում Իմամի աճյունն ամփոփող դամբարանին»:

Ըստ հոդվածագրի, իսլամական հեղափոխությունն իր ծննդյան 12-րդ տարեդարձից հետո դարձել է հարմարվողական: Ամենուրեք նկատելի են փոփոխություններ: Չնայած կանայք Թեհրանում պահպանում են չադրա կրելու ռեժիմը, սակայն ոմանք մարմնի բարեմասնությունները թաքցնող սեւ չադրաների փոխարեն գունազարդ անձրեւանոցներ են հագնում: Իսկ մազերը ծածկելու համար օգտագործվող գլխաշորերը ճակատի վրա փոքր-ինչ «նահանջել» են, ցուցադրելով խոպոպիկների մի մասը: Կանայք նույնիսկ ներկում են շրթներն ու եղունգները:

Հոդվածագրի կարծիքով, Իրանի իսլամական նորմերում հեղափոխության աստիճանի հասնող այդ փոփոխություններն առավել ոգեշնչվում են նախագահ Ռաֆսանջանիի կողմից: Չնայած երկրի ղեկավարը դեռեւս ամբողջապես չի հրաժարվում հեղափոխության խիստ ռեժիմային պահանջներից, այնուամենայնիվ, կողմնակից է որոշ ազատությունների, հատկապես կանանց վերաբերյալ:

Այդ հեղափոխական տեղաշարժերի առնչությամբ, ֆրանսիացի լրագրող Պիեր Բլանշեն, Ռաֆսանջանիին համեմատելով Գորբաչովի հետ, նշում է, թե Իմամի ուղեգծին հավատարիմ արմատականներն այժմ արդեն խաղից դուրս են եկել: Ըստ Պիեր Բլանշեի, իրանցիները հանձինս Ռաֆսանջանիի ցանկանում են ունենալ մի Գորբաչով, սակայն նրա ավելի հաջողակ տարբերակը:

«Նուվել Օբսերվատոր» շաբաթաթերթի մեջ լույս տեսած Պիեր Բլանշեի հոդվածում նշվում է, որ իսլամական հեղափոխությունն Իրանում մոտեցել է իր վախճանին: Հոդվածագրի կարծիքով, հեղափոխությունը «վախճանվել» է այս տարվա մարտի երկրորդ շաբաթվա մեջ: Այդ շաբաթվա ընթացքում, ավելացնում է Պիեր Բլանշեն, այն է` ռամադան ամսվա առաջին շաբաթվա մեջ, իրաքցի շիաները Սադդամի վարչակարգի դեմ ոտքի կանգնեցին: Իրաքի ժամանակակից պատմության մեջ դա շիաների առաջին ապստամբությունն էր կենտրոնական իշխանության դեմ: Իրաքի շիա մահմեդականները նույնիսկ իրանա-իրաքյան պատերազմի 8 տարիների ընթացքում մի պահ անգամ ունկնդիր չեղան Իմամ Խոմեյնիի կենտրոնական իշխանության դեմ ընդվզելու բազմաթիվ կոչերին:

Պիեր Բլանշեն այնուհետեւ գրում է. «Իրանում այսօր բոլորին հայտնի են իրաքյան բանակի կողմից երկրի շիա մահմեդականների դեմ կազմակերպված ֆանտաստիկ ոճրագործությունների չափերը: Նաեւ տեղյակ են, որ Քյարբալայում հիմնահատակ ավերվել է շիաներին պատկանող սրբավայրերից մեկը: Իսկ իսլամական իշխանությունները, որոնք ժամանակին հավակնում էին Նաջաֆի եւ Քյարբալայի սրբավայրերին, այս անգամ ոչինչ չձեռնարկեցին»:

Վերը նշվածից հոդվածագիրը եզրակացնում է, որ իրանցիները գերադասում են իրաքցի շիաներին պաշտպանելու փոխարեն, երկիրը դուրս բերել տնտեսական ճգնաժամից:

Այն օրերին, երբ իրաքցի շիաները ապստամբության դրոշ էին բարձրացրել,- շարունակում է «Նուվել Օբսերվատոր»ի մեկնաբանը,- Իրանում նույնիսկ ցույցեր տեղի չունեցան: Այդ օրերին իրանցիները զբաղված էին ամանորյա գնումներով:

«Վաշինգտոն պոստ»ի մեկնաբան Ջոնաթան Ռաբերը նույնպես անդրադարձել է Իրանում տեղի ունեցող փոփոխություններին, նշելով, որ ժամանակին հեղինակազրկված թագավորական վարչակարգի խորհրդանիշը համարվող փողկապը, նորից գործածության մեջ է մտել, իսկ պատերին փակցված հակաամերիկյան կարգախոսները գնալով ավելի են գունազրկվում:

Ջոնաթան Ռաբերը Ռաֆսանջանիին համարելով այդ փոփոխությունների գլխավոր հեղինակը, նշում է, թե երկրի ղեկավարն իր հեղինակության հիմնական երաշխիքը տեսնում է երկու հակադիր ուժերի միջեւ հավասարակշռությունը պահելու ունակության մեջ: Իսկ կառավարությունը,- վերջում եզրակացնում է հոդվածագիրը,- գերադասում է իշխանության ղեկը թողնել Ռաֆսանջանիի ձեռքին, քան այն հանձնել անորոշ քաղաքականություն որդեգրող ինչ-որ նորելուկ փոխարինողի:

Տեսությունը պատրաստեց
ԳՐԻԳՈՐ ՍՈՍՔԵԼՅԱՆԸ

digitised by A.R.A.R.@

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԵՐԸ ԵՒ ՄԱՐԴԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Վերջին 300 տարվա ընթացքում երկրաշարժերի հետեւանքով մահացել են 4 եւ վիրավորվել 8 միլիոն մարդիկ: Միայն 1946-1989 թթ.-ին մահացածների թիվը կազմել է 1,1 մլն., իսկ վիրավորվածներինը՝ 1,9 մլն.: 1945-ից՝ պատերազմից հետո երկրաշարժերի ժամանակ մարդկանց մահացության տեմպը՝ համեմատած 300 տարի առաջվա հետ, աճել է 1,5 եւ ավելի անգամ: Պատճառը երկրաշարժերի սաբսափելիությունը չէ, այլ այն, որ քաղաքներում կտրուկ աճել է բնակչության կենտրոնացումը: Խոշոր քաղաքներում տարերային աղետների ժամանակ մահացությունների հնարավորությունն ավելի մեծ է, քան տարակենտրոնացված բնակավայրերում (հատկապես ցրված գյուղական շրջաններում կամ փոքր քաղաքներում): Բացի դրանից, ազդում է նաեւ այն, որ վերջին հարյուրամյակների ընթացքում խիստ աճել է երկրագնդի բնակչության թիվը: Քաղաքակիրթ երկրներում, որտեղ բարձր է ոչ միայն շինարարության տեխնիկական կուլտուրան, այլեւ պետական մակարդակով անձնական եւ հասարակական պատասխանատվությունը, եւ որտեղ խստորեն արգելվում է այն հանցագործ բիզնեսը, ըստ որի գողացվում են շինանյութեր եւ հանգեցնում անորակ եւ անբարեխիղճ շինարարության, զոհվածների թվաքանակը տասնյակ եւ հարյուր անգամ քիչ է:

1988 թվականի դեկտեմբերի Սպիտակյան երկրաշարժն ու 1989 թվականի հոկտեմբերի 17-ի Սան Ֆրանցիսկոյի երկրաշարժը համարյա թե ունեին միեւնույն էներգետիկ գնահատականը՝ նրանց մագնիտուդը ըստ Ռիխտերի սանդղակի հավասար էր M=7:

Սպիտակյան երկրաշարժի ժամանակ զոհվեցին 30.000-ից ավելի մարդ, Սան Ֆրանցիսկոյի երկրաշարժի ժամանակ՝ 100-ից քիչ:

Ըստ ամերիկյան տվյալների, Սպիտակյան երկրաշարժի վնասները կազմել են 16,2 մլրդ. դոլլար, իսկ Սան Ֆրանցիսկոյի երկրաշարժինը միայն 1 մլրդ. դոլլար:

Բերենք 20-րդ դարի այն երկրաշարժերի թվարկումը, որոնց ժամանակ զոհվածների թիվը կազմել է 50.000-ից ավելի մարդ (ըստ ամերիկյան տվյալների).

Ամսաթիվ	Մահացածներ	Շրջան
1908.28.12	75.000	Սիցիլիա
1920.16.12	100.000	Չինաստան
1923.01.09	142.807	Ճապոնիա
1927.22.05	200.000	Չինաստան
1932.25.12	70.000	Չինաստան
1948.05.10	120.000	Աշխաբադ
1970.21.05	67.000	Պերու
1976.27.07	655.237	Չինաստան
1990.20.06	70.000	Իրան

Ինչպես հայտնի է, երկրաշարժերը տեղի են ունենում տեղանքի աշխարհագրական զարգացման հետեւանքով կուտակված լարվածության լիցքաթափումից: Այդ թվում, լարվածությունը ազատվում է այն տարբեր տեղաշարժերից, որոնք տվյալ տեղանքի զարգացման բաղադրամասն են կազմում:

Երկրաշարժի նախազուշական իրական եւ թվացյալ նախանշանները հետեւյալն են. սեյսմիկ ցնցումների հաճախականությունը, սեյսմիկ ալիքների արագությունը, հողի մակերեւույթի թեքվածությունը, ջրհորներում ջրի մակարդակը, ստորերկրյա ջրերի՝ քաղդրությունը, ընդերքի թերմոքիմիական փոփոխությունները, կենդանական աշխարհի վարքնլածեւի զանգվածային փոփոխումները եւ այլն:

Այս բոլոր նախանշաններն, առայժմ շատ քիչ են հուսալի, երբեմն նաեւ հակասում են միմյանց եւ չեն կարող ծառայել որպես հաստատ գուշակումներ: Անօգուտ են նաեւ աստղագիտական գործոնների օգտակարության օգտագործումը: Այնուամենայնիվ, քննարկենք որոշ տիեզերական ներգործությունների տարբերակիչ նախանշանները:

Կանխագուշակման հետաքրքիր փորձ է արվել 1975-ին Չինաստանի Խայչենյան երկրաշարժի ժամանակ: Այստեղ տեղադրվել են երկրաշարժագրեր, սարքեր հողի մակերեւույթի թեքվածությունը չափելու համար, մագնիսական դաշտի եւ բնահողի էլեկտրահաղորդականության փոփոխության չափիչ սարքեր, մանրամասն հետազոտվել է ջրհորներում ջրի մակարդակի փոփոխությունն ու կենդանիների վարվելակերպը: 1975 թ. փետրվարին սպասվելիք երկրաշարժի նախանշանները շատանում էին: Փետրվարի 4-ին ժամը 14-ին հայտարարվել է տագնապ եւ բնակչությունը նախազգուշացվել է առաջիկա երկու օրերին սպասվող ուժեղ երկրաշարժի մասին: Կազմակերպվել են փրկարար միջոցներ, փակվել են խանութները եւ հաստատությունները, մեծ մասը տեղափոխվել են տներից: Այդ գիշեր շենքերից դուրս, այգիներում եւ հրապարակներում ցուցադրվել են շարժանկարներ, որպեսզի մարդկանց զբաղեցնեն: Հայտարարելուց 5,5 ժամ անց, երեկոյան ժամը 7:36 րոպեին M=7,3 մագնիտուդով ուժեղ երկրաշարժ է տեղի ունեցել (այն ավելի մեծ է, քան Սպիտակյան երկրաշարժը M=7). 100.000 բնակչությամբ Խայչեն քաղաքը շատ խիստ վնասվել էր:

Սակայն զոհվածների թիվը համեմատաբար մեծ չէր, մահացել էր բնակչության 10 տոկոսը: Համեմատության համար նշենք, որ Աշխաբադի երկրաշարժի ժամանակ (05.10.1948) M=7,3 մագնիտուդի դեպքում մահացել էր բնակչության 90 տոկոսը:

Առաջին անգամ հաջողվել էր փրկել հազարավոր մարդկանց կյանքը: Երկրաշարժերի առաջին նախագուշակություններից մեկն էլ կապված է Չինաստանի Տյանցզին քաղաքի հետ: Այդ քաղաքի կենդանաբանական այգու աշխատակիցները 1969-ի հուլիսի 8-ի առավոտյան ուշադրություն են դարձրել կենդանիների պահվածքի վրա: Նկատված անհանգստության մասին աշխատակիցները տեղեկացրել են քաղաքային սեյսմիկ կայանի վարչությանը: Նույն օրը ցերեկը Բոխայվանում տեղի է ունեցել ուժեղ երկրաշարժ՝ M=7,4:

Բերենք երկու այլ օրինակներ, որոնք ընդհանրացնում են ողջ երկրագնդի տվյալները: Դրանք վերաբերում են ամենածանր երկրաշարժերի հաճախականության համադրմանը:

Նշենք, որ այս զուգորդումները ոչ մի կապ չունեն երկրաշարժերի կանխագուշակումների հետ, բայց այնքան էլ հեռու չեն քննարկվող թեմայից:

Առաջին նկարում պատկերված է զոհվածների թվի բաշխումը ըստ Գրինվիչի լուսնային ժամանակի եւ միաժամանակ լուսնի փուլերի տեղաբաշխումը՝ երկրաշարժի պահին: Ժամանակաընթացքն ընդգրկում է 1887-1989 թվականները: Առաջին եւ երկրորդ նկարներում նշված երկրաշարժերի ընթացքում զոհվածների թիվը անցնում է 5 հազարից, իսկ շրջանակների մակերեսը համապատասխանում է զոհվածների թվին: Վերջին հարյուրամյակի ընթացքում հողագնդում տեղի են ունեցել 5 ամենամեծ երկրաշարժերը, որոնց ընթացքում զոհվել են 100 հազարից ավելի մարդ: Դրանք նկարներում նշված են 1-5 թվերով: Նկարում ցույց է տված (թիվ 6) Սպիտակյան երկրաշարժի գրաֆիկական տեղը, 7 եւ 8 թվերով նշված են այն երկրաշարժերը, որոնց զոհերի թիվը կազմում է 20 հազար: Երկրորդ նկարում ուղղահայացը Գրինվիչի լուսնային ժամանակն է, իսկ հորիզոնականը՝ երկրաշարժի ժամանակ լուսնի տարիքը:

Նշենք, որ կործանարար երկրաշարժի տարոհակում միայն մեկ նախանշանով այնքան էլ հաստատիչ չէ, իսկ մի քանի նախանշանների առկայությունը բերում է շատ անսպասելի արդյունքի: Նման համեմատությունները, իհարկե, հետագայում կմտնեն այն գործոնների համակարգի մեջ, որոնց հաշվառումը կօգնի լուծելու երկրաշարժերի կանխագուշակումը: Ընդ որում ավելի որոշակի կլինեն երկրաբանական, սեյսմոլոգիական եւ հիդրոքիմիական ցուցանիշները, հարստացված այն տվյալներով, որոնք մեզ տրամադրում է բնությունը:

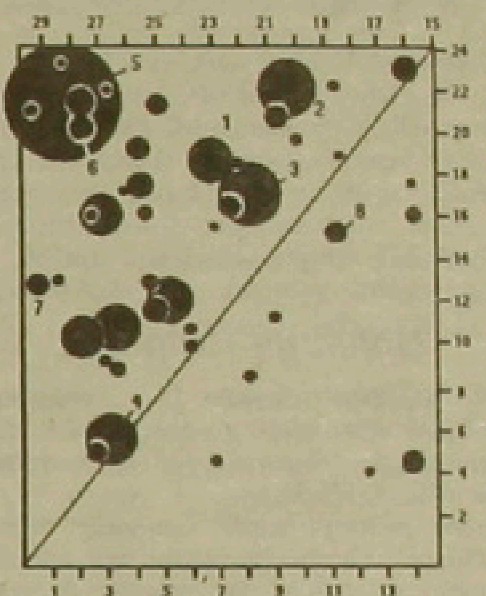

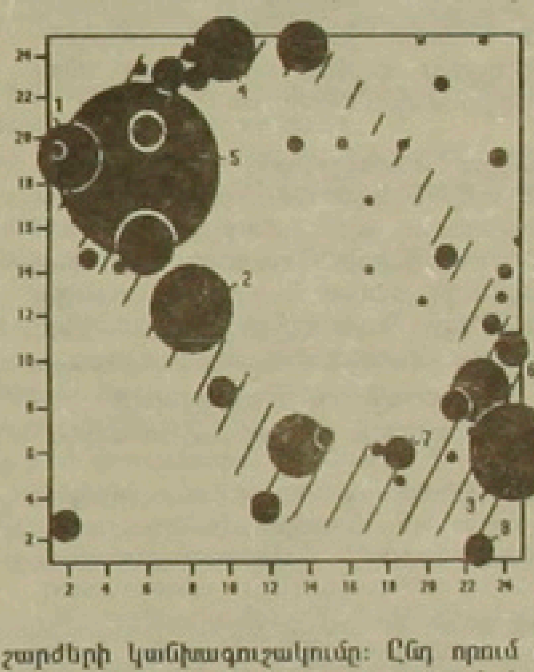

Այսպիսով, երկրաշարժի կանխատեսման հաջողված օրինակները դեռեւս քիչ են, բայց դրանց ռռռակարռռը զգալի են: Այդ առումով Սպիտակյան երկրաշարժը կարող է ստանալ հետաքրքիր մեկնություն:

ԳՈՒՐԳԵՆ ԹԱՄՐԱԶՅԱՆ
[illegible]

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

54 ԽՍՀՄ ԱՌԱՋՆՈՒԹՅՈՒՆ 11-ՐԴ ՏՈՒՐ

«ՄԵՏԱԼՈՒՐԳ» - «ԱՐԱՐԱՏ»՝ 1:1

Արարատցիներից գոլի հեղինակ դարձավ Ալբերտ Սարգսյանը (11 ր.)

Գենադի Ժիզդիկ («Մետալուրգ» ակումբի պրեզիդենտ) - Ֆուտբոլային տեսակետից դա մինչեւ վերջին պահը տեմպային-մարտական հետաքրքիր խաղ էր: Ես կասեի միավորների համար անողոք պայքար: Առանց այն էլ մեր մրցաշարային գործերը

լավ չեն եւ այդ տեսակետից մենք ցավալիորեն անչափ կարեւոր միավոր կորցրինք: Բնական է, որ արդյունքից շատ դժգոհ ենք:

- Դուք Դնեպրոպետրովսկում ֆուտբոլային ակումբ ստեղծեցիք, այստեղ՝ նույնպես: Ի՞նչ համեմատություն:

- Դնեպրոպետրովսկում ընդհանրապես առաջին փորձն էր ամբողջ երկրում, իսկ այստեղ բանիմացությամբ ենք ձեռնամուխ եղել գործին եւ կարճ ժամանակում լավ քափ ենք առել: Կարծում եմ հիմա «Մետալուրգը» միակն է ԽՍՀՄ-ում, որ իրավունք ունի իրեն լիարժեք ակումբ համարել: Մենք այսօր զբաղվում ենք պրոֆեսիոնալ ակումբին հատուկ բոլոր գործերով, սկսած պատանի ֆուտբոլիստների նախապատրաստությունից, վերջացրած խաղադաշտերի հարցերով: Լոկ այն փաստը, որ «Մետալուրգը» առաջին անգամ բարձրագույն խմբում հանդես գալու իրավունք ձեռք բերեց, դրա պերճախոս վկայությունն է:

Արմեն Սարգսյան - Այսպիսի ծանր խաղում միավոր վաստակելը դյուրին չէ, ավելին, ես մեր ֆուտբոլիստների կողմից դա քաջագործություն եմ համարում: Բայց դժգոհ եմ առաջին կեսից: Տղաները չօգտագործելով գոլային պահերը, հատկապես Մելիքյանը եւ Մարկոսյանը, հնարավորություն տվեցին մրցակցին ոչ միայն դուրս գալ վիճակից, այլեւ անմիջապես մեր դարպասը գրավելու երկու լավ առիթ ստեղծել:

Երկրորդ կեսում պատկերը լրիվ այլ էր. արարատցիները դրսեւորեցին կամքի մեծ ուժ եւ ոչ մի դրվագում չզիջեցին «Մետալուրգի» ֆուտբոլիստներին:

- Չե՞ք գտնում, որ վերջին երեք րոպեներին մեր ֆուտբոլիստներն անտեղի նորից անցան պաշտպանության:

- Խաղի ժամանակը սպառվել էր, բայց մրցավարը չէր ուզում ավարտել այն: Մոտ 5 րոպե ավելացրեց ժամանակը, իսկ տղաները ամեն պահի սպասում էին, որ կհնչի եզրափակիչ սուլոցը, չէին ուզում ռիսկի դիմել:

Սա ոսկե մեկ միավոր է, որ վաստակեցինք հատկապես գավաթի խաղ սրկության կիսաեզրափակիչում «Տորպեդոյից» կրած ցավալի պարտությունից հետո: Մենք այս 2-3 օրը առանձին-առանձին ֆուտբոլիստների հետ աշխատանք էինք տանում, նրանց հոգեբանական ծանր վիճակից դուրս բերելու համար: Գուցե այս միավորը իրոք մոռացնել տա գավաթային դառը պարտությունը եւ հնարավորություն ստեղծի նաեւ լիարժեք նախապատրաստվելու Մոսկվայի «Դինամոյի» հետ առաջիկա նույնպես ծանր խաղին: □

Այսօր «Արարատը» Մոսկվայում կմրցի տեղի «Դինամոյի» հետ:

ՀԱՋՈՂ ԹՌԻՉՔՆԵՐ

Դուշանբեում տեղի ունեցավ անկարգելային (պարաշյուտային) մարմնամարզի միջազգային մրցաշար, որին մասնակցելու իրավեր էր ստացել նաեւ աղջիկների եւ տղաների Հայաստանի հավաքականը (գլխավոր մարզիչ Ա. Իլիկչյան): Մեր թիմը իրենից չկախված պատճառներով Դուշանբե հասավ մեկ օր ուշացումով: Տաջիկ բարեկամները չէին ցանկացել առանց հայերի սկսելու մրցույթային թռիչքները: Մեր աղ-

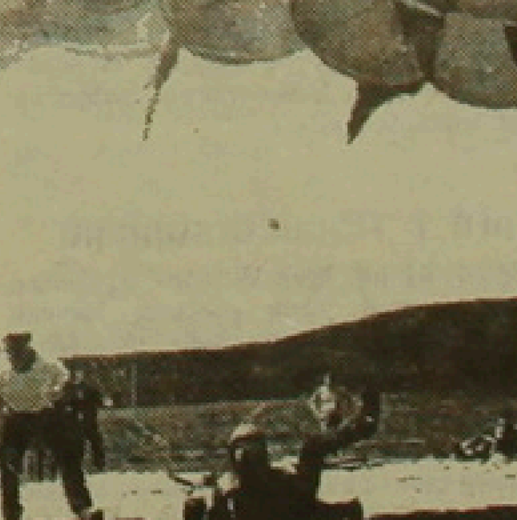

ջիկներն ու տղաները հաջորդ օրը ստիպված էին ասպարեզ դուրս գալ առանց նախնական թռիչքների: Հաջող հանդես եկան հատկապես գեղեցիկ սեռի ներկայացուցիչները, որոնք 13 թիմի մրցակցությունում գրավեցին մրցանակային 3-րդ տեղը, դա այն դեպքում, երբ գրեթե մեկ տարի մեր մարզիկները Հայաստանում ոչ մի թռիչք չեն կատարել: Հանրապետության հավաքականի անդամները Արմենական Արիական Շարժման սկաուտներ են, իսկ վերջինս էլ մեր թիմի հովանավորն է: □

ԴԱՐՁՅԱԼ ԱՆՈՐՈՇՈՒԹՅՈՒՆ

Մեր թերթի նախորդ համարում հայտնել ենք, որ Երեւանի բասկետբոլային «Ուրարտու» թիմի մրցակիցն է լինելու Բիշքեկի «Դինամո»ն, որն առաջին խմբի մրցաշարում գրավել է նախավերջին տեղը, սակայն քանի որ Թբիլիսիի «Դինամո»ն որոշել է այսուհետ չմասնակցել ԽՍՀՄ առաջնություններին, ուստի ամեն ինչ կորոշվի մայիսի 20-ին Մոսկվայում կայանալիք համամիութենական ֆեդերացիայի հերթական նիստում: Տարբերակները մի քանիսն են: Առաջարկություն կա առաջին խմբի առաջնության մասնակիցների թիվը 12-ից հասցնել 16-ի: Այդ դեպքում «Ուրարտու»ն կազատվի անցումային խաղերից: Բայց ենթադրվում է նաեւ վերջին տեղ գրաված Դոնեցկի «Շախտյոր»ին, որը գործող մրցակարգի համաձայն պետք է միանգամից իրաժեշտ տար առաջին խմբին, իրավունք տալ մասնակցելու անցումային խաղերին: Այդ դեպքում նրա մրցակիցը կլինի «Ուրարտու»ն:

Մի խոսքով, ինչպես միշտ, բասկետբոլային ֆեդերացիան այս անգամ էլ նախապես հստակ մրցակարգ չէր մշակել, մանևրելու համար վերջին խոսքը թողնելով իրեն:

ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԽՈՒՄԲ

Մայիսի 17-ի դրությամբ

	Խ	Հ	Ո	Պ	Գ	Մ
1. ԲԿԱՍ	11	8	2	1	22-10	18
2. Սպարտակ Մ.	8	5	2	1	12-7	12
3. Արարատ	11	5	2	4	10-10	12
4. Տորպեդո	11	4	4	3	12-8	12
5. Մետալիստ Խ.	12	4	4	4	11-12	12
6. Շախտյոր	10	2	8	0	10-7	12
7. Պամիր	11	2	8	1	9-8	12
8. Չեռնոմորեց	12	2	7	3	14-12	11
9. Ռոտոր	10	3	4	3	6-6	[illegible]
10. Դինամո Մն.	11	3	4	4	11-12	10
11. Դինամո Կ.	10	3	4	3	11-13	10
12. Դինամո Մ.	11	3	2	6	12-15	8
13. Լոկոմոտիվ	11	3	2	6	10-16	8
14. Սպարտակ Վ.	10	2	4	4	11-15	8
15. Մետալուրգ	11	2	4	5	6-12	8
16. Պախտակոր	10	2	3	5	11-15	7

1-ին խումբ

«Կոտայք» - «Կուբան»՝ 2:0

Բաժինը վարում է Սարեն ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆԸ

digitised by A.R.A.R.@

ԲԱԲԿԵՆ ԱՐԱՐՔՑԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ՓԱՐԻԶՈՒՄ

Երեքշաբթի, մայիսի 2-ին, Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի նախագահի առաջին տեղակալ Բաբկեն Արարքցյանը Փարիզում մի շարք կարեւոր հանդիպումներ է ունեցել քաղաքական շրջանակների հետ:

Այդ հանդիպումների շարքում էին Ֆրանսիայի Ազգային ժողովի փոխնախագահ Ռեյմոն Ֆոռնիի հետ հանդիպումը: Ֆոռնին նշել է, թե անհրաժեշտ է նկատում, որ Ազգային ժողովը եւ Հայաստանի Գերագույն խորհուրդը ուղղակի հարաբերությունների մեջ մտնեն: Նրագրվում է նաեւ դիտորդների ժամանումը Երեւան, սեպտեմբերի 21-ի հանրաքվեի ընթացքում: Բաբկեն Արարքցյանը հանդիպել է նաեւ Ֆրանսիայի արտաքին գործոց նախարարության գրասենյակի պետ՝ Էրիկ Դանոնի, ընկերվարական կուսակցության արտաքին հարաբերությունների պատասխանատու Պ. Գիդոնիի, ինչպես նաեւ Ֆրանսիայի Ազգային ժողովի (խորհրդարան) «Հայկական հարցի ուսումնասիրության խմբի» հետ:

Ֆրանսիական մամուլը, հատկապես շրջանային թերթերը լայն տեղ են հատկացրել Հայաստանում տեղի ունեցող իրադարձություններին: Որոշ թերթեր խստորեն դատապարտել են Միտերանի դիրքորոշումն այն պահին, երբ Խ. Միության բանակը ջարդում էր հայերին: Նրանք նույնիսկ գրել են, որ պրեզիդենտը պետք է ջնջեր իր այցելությունը Խ. Միություն:

Միխայիլ Մոիսեեւ. «Հեղաշրջում չի լինելու»

«Հյուրրիյեթը» մայիսի 13-ի համարում մի անգամ եւս անդրադառնալով Հայաստանում տեղի ունեցող վերջին իրադարձություններին, հավանություն է տալիս խորհրդային բանակի գործունեությանը, նշում որ կրեմլյան ղեկավարությունն այս անգամ վերջապես իր ձայնը բարձրացրեց հայկական բացահայտ ագրեսիայի դեմ: Տեսնենք թե ինչ է գրում այնուհետեւ «Հյուրրիյեթը» «Հայաստանը մուսկովյան աքցանի մեջ» վերնագիրը կրող հոդվածում:

Մոսկվա «Հյուրրիյեթ», մայիսի 13.- Հայ-ադրբեջանական կռիվներին վերջ տալու նպատակով իրադարձություններին միջամտող խորհրդային բանակը, երբ հայ գրոհայինների թակարդն ընկնելով առաջին զոհն է տալիս եւ բազմաթիվ վիրավորներ, այդ առիթով գլխավոր շտաբի պետ Միխայիլ Մոիսեեւը հայտարարեց, թե խորհրդային բանակը Հայաստանում կատարում է իր սահմանադրական պարտականությունները:

Պաշտոնական այցով Կանադայի մայրաքաղաք Օտտավայում գտնվող Մոիսեեւը հայտարարեց, թե խորհրդային սահմանադրության 31-րդ հոդվածով զինված ուժերին վերապահվում է երկրի սահմանների անվտանգությունն ապահովելու, ներքին խնդիրներին միջամտելու իրավունքը: Մոիսեեւ շեշտեց, որ բանակը գործում է ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի հրահանգներին համապատասխան, իսկ այնուհետեւ ակնարկելով Հայաստանն ասաց. *«Խորհրդային Միության տարածքում հեղաշրջման համար որեւէ պատճառ գոյություն չունի»:*

Պատասխան Թուրքիայի դեսպանատան բողոք-հայտագրին

«Նեզավիսիմայա գազետան» մայիսի 16-ի համարում տպագրել է Հայաստանի Գերագույն խորհրդի նախագահի օգնական Ալեքսանդր Արզումանյանի պատասխանը, ուղղված Մոսկվայի Թուրքիայի դեսպանատան ներկայացրած բողոք-հայտագրին, որը վերաբերում էր Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի այն հայտարարությանը, թե Կարսի նահանգը եղել է Հայաստանինը: Ա. Արզումանյանը պատասխանել է.

«Զարմացնում է, թե ինչպիսի բուռն ընդդիմության արժանացավ պատմական փաստի տարրական հավաստումը, որից չես կարող խուսափել: Հայաստանը երբեք չի փորձել վերափոխել պատմության էջերը: Հանրապետության նոր իշխանությունները բազմիցս նշել են, որ հարեւան Թուրքիայի նկատմամբ տարածքային ոչ մի պահանջ չունեն: Որքան ինձ հայտնի է, մի քանի շաբաթ առաջ, Թուրքիայի պրեզիդենտ Թուրգութ Օզալը հայտարարել է, թե Իրաքը պատմականորեն եղել է Օսմանյան կայսրության կազմում: Մինչդեռ, ոչ ոք այդ կարծիքը չգնահատեց որպես Իրաքի նկատմամբ պահանջատիրություն»: □

Մութալիբովը պայման է դնում հայերի առջեւ

Մայիսի 15-ին, Բաքվում տեղի է ունեցել մամլո ասուլիս, ուր Մութալիբովը մանրամասնելով պատասխանել է արտասահմանյան եւ խորհրդային մոտ 60 լրագրողների հարցերին: Հարցերը հիմնականում պտտվել են Ղարաբաղի, Գետաշենի եւ Մարտունաշենի շուրջ: Մութալիբովն ասել է, թե հայերը շատ լավ կապրեին ադրբեջանցիների հետ, եթե չխանգարեին Հայաստանը, հայ գրոհայինները եւ բանդիտները: *«Ասաի մենք ստիպված ենք մաքրել այդ տարածքները, որովհետեւ ադրբեջանցիների համբերությունը հատել է: Այդ տարածքները հայ գրոհայիններից մաքրելուց հետո, Հայաստանի հետ կնստենք բանակցությունների սեղանի շուրջ»:* Ահա ինչում է մեղադրվում Հայաստանը: Երբ հարց դրվեց Ադրբեջանի հանրապետությունում տեղ գտած կեղծիքների մասին, Այազ Մութալիբովը դրա մեղքը բարդեց Ադրբեջանի «Ժողովրդական ճակատի» վրա: □

Հայերի բողոքի ցույցը Մարսելում

Մայիսի 13-ին, Ֆրանսիայի երկրորդ քաղաքում տեղի է ունեցել բողոքի ցույց, որին մասնակցել են ավելի քան 2000 հայեր: «Հայաստանի եւ Ղարաբաղի հայության կորակցող կոմիտեի» կազմակերպմամբ, որի մեջ ընդգրկված են եղել քաղաքական բոլոր հոսանքներն ու միությունները, եւ հովանավորությամբ հայկական երեք հարանվանությունների հոգեւոր պետերի, ցուցարարների թափորը ժամը 17.30-ին Մարսելի Վիեո Պոր հրապարակից շարժվել է Կանըբիեր փողոցով, հասնելով Մոբիլի հրապարակը, որտեղ կայացել է հանրաժողով: Հաջորդաբար ելույթ են ունեցել Կարո Հովսեփյանը, Վանիկ Խլոյանը, Ռոբեր Ասատրյանը, Էլիկ Հակոբյանը (քաղաքապետի կողմից), Միշել Փըյեն (Ֆրանսիայի Ազգային ժողովից) եւ Սիմոն Ակիլաշյանը: Հակոբ Եպս. աղոթքից հետո ներկա բազմությունը երգել է «Հայր մեր»ը:

Նույն երեկոյան, ցույցից հետո, տեղական FR-3 եւ M-6 հեռուստատեսային կայաններից եղել են լայն արձագանքներ, մինչ հաջորդ առավոտ տեղական «Լը Սեոիդիոնալ» եւ «Լը Պրովանսալ» թերթերը թղթակցություններ են հրատարակել ցույցի մասին՝ «Հայերը, կայրույթը եւ կորակցությունը» խորագրի տակ, իսկ համայնավարների «Լա Մարսեյյեզ» թերթը ընդամենը մի քանի տող է նվիրել ցույցին՝ հայտնելով, թե «հայերը խանգարեցին Կանըբիեր փողոցի երթեւեկությունը»... □

Երուսաղեմի հայությունը բողոքում է Բեսսմերտնիխին

ՌԱԿ-ի Երուսաղեմի պատասխանատուներից Հակոբ Անդրեասյանը հեռախոսով հաղորդում է.

Մայիսի 10-ին Երուսաղեմի հայոց վանքի (որ գտնվում է քաղաքի կենտրոնական մասում) Մեծ դարպասի առաջ կազմակերպվեց բողոքի ցույց եւ հանրահավաք, ի նշան Արցախի եւ Հայաստանի ժողովրդի հետ կորակցության: Տարբեր միությունների ներկայացուցիչների բուռն ելույթներից հետո, մասնակիցներից մի խումբ պատվիրակներ ներկայացան պատրիարք Սրբազան հոր, խնդրելով միջամտել համապատասխան մարմինների մոտ:

Նույն օրը Պատրիարքարանը բողոքի բաց նամակ հղեց խորհրդային արտգործնախարար Ալեքսանդր Բեսսմերտնիխին, որն այդ պահին ժամանել էր Իսրայելի արտգործնախարարություն, պաշտոնական խոսակցությունների համար:

Մայիսի 12-ին, կիրակի օրը, Ս. Հակոբ մայր տաճարում տեղի ունեցավ հատուկ պատարագ, որին ներկա գտնվեցին քրիստոնյա մյուս եկեղեցիների հոգեւոր պետերն ու երկրում հավատարմագրված դիվանագիտական կորպուսի անդամներից շատերը:

Նմանապես, մայիսի 10-ին, կազմակերպությամբ Երուսաղեմի ՀՅԴ Ռոստոմ երիտասարդական միության, բողոքի ցույց տեղի ունեցավ Իսրայելի արտգործնախարարության շենքի առաջ, որտեղ այդ պահին խոսակցություններ էր վարում Խ. Միության արտգործնախարար Ա. Բեսսմերտնիխը: Ցուցարարները 4 ժամ շարունակ «Կասեցնել հայերի ջարդը, հայերի բռնագաղթը» գրությամբ պաստառները վեր պարզած գոռացին «Ղարաբաղ, Արմենիա»:

Իսրայելյան մամուլը լայնորեն արձագանքեց վերոհիշյալ ցույցերին:

Նմանապես ցույցեր են տեղի ունեցել Հայֆայում եւ Յաֆայում: □

ԱՇԽԱՐՀՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔՈՒՄ Է ԱՇԽԱՐՀՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔՈՒՄ Է

Ֆրանսիական հեռուստատեսությունը, ռադիոն, շատ հանդեսներ ու թերթեր, ինչպիսիք՝ «Ֆիգարոն», «Մոնդը», «Լիբերասյոնը», «Լը Պարիզիենը», «Լը Պուենը», «Յումանիտեն» եւ այլք, վերջին օրերին բազմիցս անդրադարձել են Խ. Միության բանակի եւ ազերի օմոնականների վայրագություններին Հայաստանում եւ Արցախում, մեջ բերելով Հայաստանի պաշտոնատար անձանց դեպքերին տված մեկնությունները: Այդ առթիվ արտահայտվել են նաեւ ֆրանսիական պետական բարձր պաշտոնյաներ, աջակողմյան եւ ձախակողմյան բոլոր կուսակցությունները: Ֆրանսիական հեռուստատեսությամբ ու ռադիոյով հարցազրույցներ է տվել վերջերս Ֆրանսիայում գտնվող Հայաստանի Խորհրդարանի փոխնախագահ Բաբկեն Արարքցյանը: Ելույթ են ունեցել նաեւ ֆրանսահայ հայտնի բեմադրիչ Անրի Վերնոյը եւ Շառլ Ազնավուրը: Վերջինս հանդիպել է Ֆրանսիայում խորհրդային դեսպանի հետ եւ մտադիր է այցելել պրեզիդենտ Միտերանին: Ստորեւ՝ Ֆրանսիայի սոցիալիստների հայտարարությունը, որ նրանք կատարել են պրեզիդենտ Միտերանի Մոսկվա կատարած այցելությունից հետո:

Ֆրանսիայի սոցիալիստական կուսակցության հայտարարությունը Հայաստանի իրադարձությունների վերաբերյալ

Սոցիալիստական կուսակցությունը խստորեն դատապարտում է խորհրդային բանակի գործողությունները Հայաստանում եւ իր ցավակցությունը հայտնում ֆրանսահայ համայնքին: Հայաստանի հանրապետության ինքնապաշտպանության ուժերը կազմալուծելու նպատակով գործադրված միջոցների դաժանությունը առավել եւս ցնցող են, այն դեպքում, երբ Հայաստանը Խ. Միության հետ իր հարաբերությունները վերանայելու համար ընտրել է օրինականությունն ու սահմանադրությունը հարգելու ուղին:

Սոցիալիստական կուսակցությունը, որը մայիսի 7-ին ընդունեց հայկական խորհրդարանի փոխնախագահ պրն. Բաբկեն Արարքցյանին, հավաստում է ժողովրդավարորեն ընտրված հայկական իշխանություններին, մասնավորապես նախագահ պրն. Լեւոն Տեր-Պետրոսյանին, ֆրանսիական սոցիալիստների համերաշխությունը:

Կուսակցությունը կոչ է անում խորհրդային պատասխանատուներին անմիջապես վերջ տալ բանակի բռնություններին եւ երկխոսություն սկսել կովկասյան հանրապետությունների հետ, որպեսզի սրանք կարողանան խաղաղ կերպով, օրինականության սահմաններում, իրականացնել իրենց ազգային իղձերը:

Պ. Գիդոնի,
Ազգային քարտուղար

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆՈՒՄ

Լոնդոնից մեզ հաղորդում են, որ ի պաշտպանություն հայ ժողովրդի, մայիսի 15-ի դրությամբ բրիտանական խորհրդարանում «Հայաստան» անվան տակ դրված է 841 թիվը կրող մի որոշման նախագիծ, որի տակ արդեն ստորագրել են 16 պատգամավորներ՝ պահպանողական, լիբերալ-դեմոկրատ, լեյբորիստական եւ այլ կուսակցություններից, եւ ակնկալվում է նոր անունների հավելում՝ հարցը խորհրդարանի օրակարգ բարձրացնելու համար:

Որոշման նախագծում արձանագրված է. *«Խորհրդարանը ցավում է, որ ապրիլի 30-ից ի վեր խորհրդային եւ ադրբեջանական զորքերի կողմից սպանվել են նվազագույնը 58 հայեր, կոչ է հղված խորհրդային իշխանություններին դադարեցնել ռազմական գործողությունները Լեռնային Ղարաբաղում եւ Հայաստանում՝ հայկական գյուղերի դեմ, դիմում է խորհրդային ղեկավարությանը խաղաղ լուծումներով բանակցելու Լեռնային Ղարաբաղում եւ Հայաստանում հայ ժողովրդի ինքնորոշման հարցի շուրջ»:* □

«Դեմոկրատական Ռուսաստան» պառլամենտական բլոկի հայտարարությունը

Հինգշաբթի, մայիսի 16-ին, Ռուսաստանի Գերագույն խորհրդի նիստում հրապարակվեց «Դեմոկրատական Ռուսաստան» պառլամենտական բլոկի կոորդինացիոն խորհրդի հայտարարությունը: Նրանում ափսոսանք է հայտնվում, որ նախօրյակին, փակ նիստում, հայ-ադրբեջանական սահմանում եւ Լեռնային Ղարաբաղում իրավիճակին ծանոթանալուց հետո. *«հայերի բռնադատման, սպանությունների, պատանդների եւ խորհրդային զինված ուժերի մասնակցությամբ ուրիշ գործողությունների վերաբերյալ Ռուսաստանի դիրքորոշումն արտահայտող»* ոչ մի փաստաթուղթ չի ընդունվել: Հայտարարության հեղինակները կոչով դիմեցին Բորիս Ելցինին, որպեսզի *«նա անհապաղ օգտագործի իր հեղինակությունը եւ ազդեցությունը վերջ դնելու խորհրդային զինված ուժերի գործողությունններին ընդդեմ խաղաղ հայ բնակչության եւ վերադարձնել բոլոր պատանդներին»:*

Մինչդեռ Ռուսաստանի Գերագույն խորհրդի մարդու իրավունքների կոմիտեն դիմում է պատրաստել ուղղված ԽՍՀՄ պրեզիդենտին եւ երկրի Գերագույն խորհրդին, պահանջելով անհապաղ դադարեցնել ռազմական գործողությունները Ադրբեջանի եւ Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններում եւ օգտագործել խորհրդային բանակը միայն թշնամական կողմերը բաժանելու համար: Կոմիտեն համառորեն պնդում է դադարեցնել խաղաղ բնակչության բռնագաղթը, ազատել պատանդներին, ինչպես նաեւ ԽՍՀՄ դատախազության տնօրինությանը հանձնել զինված բախումներին մասնակցած եւ քննության տակ գտնվող անձանց: □

Ութ ուկրաինացի գրող դատապարտեցին կենտրոնի քաղաքականությունը Հայաստանի նկատմամբ

Ուկրաինացի 8 հայտնի գրողներ, որոնց թվում ՌՈՒԽ-ի նախագահ Իվան Դրաչը, դիմեցին Ուկրաինայի ժողովրդին Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ զինված ընդհարումների կապակցությամբ: Նրանք դատապարտում են կենտրոնի՝ *«ԽՍՀՄ-ից դուրս իր պետականությունն ունենալու իրավունքը հայտարարած Հայաստանին խեղքի բերելու»* ծգտումը: Դիմումի հեղինակների խոսքերով, կենտրոնին ենթակա զորքերը բացահայտ հանդես են գալիս թշնամի հանրապետությունների մեկի կողմից, պատժիչ հարձակումներ են իրականացնում Ադրբեջանի հետ սահմանամերձ Հայաստանի շրջաններում: Գրողները կարծում են, որ, եթե այսօր ուկրաինացի ժողովուրդը անտարբեր մնա այն բանին, որ *«կայսրության ամբիցիաների զոհը դառնա Հայաստանը, վաղը նրա փոխարեն կարող է լինել անկախության ուղին ընդունած Ուկրաինան»:* □

ՍԱՀՍԳՐԱԿԱՆ

ՊՐՈՖ. ՖՐԵԴԵՐԻԿ ՖԵՅԴԻ

Մայիսի 11-ին Փարիզում իր մահկանացուն է կնքել հայտնի արեւելագետ-հայագետ, հայ ժողովրդի մեծ բարեկամ պրոֆ. Ֆրեդերիկ Ֆեյդին, 83 տարեկան հասակում:

Ծնվել է Փարիզում, 1908 թ. ապրիլի 15-ին: Պատանի տարիքից հետաքրքրություն է ցուցաբերել դեպի արեւելյան լեզուներն ու հատկապես հայերենը, հաջորդաբար ուսուցիչ ունենալով Ֆրեդերիկ Մակլերին, հայր Մարիեսին եւ Անտուան Մեյեին: Հայ ժողովրդի պատմության, լեզվի եւ մշակույթի ուսումնասիրման գործում նրա վրա մեծ ազդեցություն են թողել Սեւրի Սամուել-Մուրադյան եւ Վենետիկի Մուրադ-Ռափայելյան դպրոցներում աշխատած տարիները, ինչպես նաեւ Արշակ Չոպանյանի հետ մտերմությունը:

1937 թ. սկսած հրատարակել է իր արժեքավոր ուսումնասիրություններն առանձին գրքերով եւ մասնագիտական հանդեսներում: 1949 թ. ստանձնել է Սորբոնի համալսարանի արեւելյան լեզուների ֆակուլտետի հայագիտական ամբիոնի տնօջի պարտականությունները: 1973-ին նրան շնորհվել է պետական դոկտորի տիտղոս եւ նույն թվին անդամ է ընտրվել Վենետիկի Ս. Ղազար ակադեմիայի:

Բացի հրատարակություններից, պրոֆ. Ֆեյդին հանդես է եկել բազմաթիվ դասախոսություններով, Ֆրանսիայում, Հայաստանում, թե այլ երկրներում, ամենուր պրոպագանդելով հայոց լեզուն եւ մշակույթը: 1983 նոյեմբերի 6-ին Սորբոնի համալսարանի մեծ ամֆիթատրոնում արժանավայել շուքով նշվել է նրա հոբելյանը:

Վաստակաշատ պրոֆ. Ֆեյդիի հուղարկավորությունը կատարվել է մայիսի 15-ին, Փարիզի սուրբ Լամբերտ դը Վոգիրար եկեղեցում:

Azg semi-weekly, 47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 375010
phone: 58-1841, fax: (8-852)56-2941, telex: 243267 SULA SU
Խմբագիր Յ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Editor H. AVEDIKIAN
Դասիչ 69149
Macintosh համակարգչային շարուածը Ռ.Ա.Կ. մամլոյ եւ տեղեկատուութեան կեդրոնի

digitised by A.R.A.R.@